

Hova születünk?

D1 SZEMPONTSOR (HOVA SZÜLETÜNK?)

Az elbeszélés ideje (Hol kezdődik az egyéni időszámítás? Melyik generáció jelenti a családi időszámítás kezdetét: szülők, nagyszülők, dédszülők. A családi emlékezet ideje: hány év?).

Fordulópontszerű történelmi esemény (pl. háború, kitelepítés stb.)

Fordulópontszerű családi esemény (pl. születés, halál), családi pozitív-negatív jellegzetességek, siker-küzdelem stb.

Gondold végig, mi az, ami a leírtak közül legerősebben meghatározza a történet mesélőjének életútját?

Milyen lehetőségei voltak a változtatásra, amelyekkel sikeresen élt?

Melyek azok az értékek, amelyek meghatározták a választásait?

Mi jellemzi a férfi sorsokat a történetekben?

Mi jellemzi a női sorsokat a történetekben?

D2 ÉLETRAJZ RÉSZLETEK (HOVA SZÜLETÜNK?)

1.

„Nagymamám, édesanyám anyukája gazdálkodó családból származik. Székesfehérvár felsővárosi részén laktak gyerekkorában, ahol főleg gazdálkodó családok éltek. Egy szoba-konyhás házuk volt, ott éltek négyen, a szülők és a két lánygyerek. A város szélén volt a földjük, ezt művelték, ebből éltek. A ház körül gazdasági épületek álltak, itt tartották a terményt és az állatokat. Nyáron a szülők (dédszüleim) reggeltől estig dolgoztak, ekkor csak este találkoztak a gyerekekkel.

A háború teljesen megváltoztatta az életüket. Az édesapa a háborúban eltűnt. A ház leégett, a föld elveszett. A mamáék a háború alatt különböző helyeken húzták meg magukat. A háború után egy ismerős segítségével lakáshoz jutottak egy bérházban, lakni már volt hol, de a dédimamám álma az volt, hogy egyszer újra saját háza lesz. A 60-as években került erre sor, akkor tudott új házat építeni.

1951-ben nagymamám férjhez ment. Egy évvel később megszületett édesanyám, majd két évvel később a nagybátyám. Ekkor egy kétszobás bérházi lakásban élt a család. Mivel azonban nagymamám is saját házra vágyott, építkezni kezdtek, az ötvenes évek végén. Egy két szoba, konyhás házat építettek, de volt kert és udvar. Itt éltek négyen, amíg édesanyám férjhez ment, 1971-ben. Szüleim édesapám szüleinek a telkén építettek egy szoba-konyhás házat. Miután megszülettem, itt laktam két éves koromig. 1976-ban édesanyámék a nagyszüleim segítségével panellakást vásároltak, a testvérem már oda született 1977-ben. Mivel a lakásnak nem volt kertje, a szüleim a várostól nem messze vettek egy kertet, szinte minden hét végén oda mentünk, a hétvégét ott töltöttük. 1991-ben a nagymamám már egyedül élt, és egyre többet betegeskedett. A ház, amit építettek is megöregedett, eladtuk, vettünk helyette egy lakást. Én a nagymamámhoz költöztem, hogy ne legyen egyedül, máig is együtt lakunk. A szüleim időközben elváltak. Apám a panellakásban maradt.

A dédszüleim nem voltak tanult emberek. A háború után dédimamának munka után kellett néznie, ekkor látta hiányát annak, hogy nem tanult. Ügyességének és talpraesettségének köszönhetően sok mindenbe beletanult, gyári raktárvezető lett. A gazdálkodó asszonyból így gyári irodista lett a helyi Ikarus gyárban. Nagymamám 8 osztályt végzett, aztán pedig gépíróiskolát, a testvére műszerész lett a Videotonban. Nagymamám úgy gondolta, hogy magasabb iskolai végzettséggel jobban lehet boldogulni, ezt tartotta szem előtt, amikor édesanyámnak pályát kellett választani. Édesanyám a középiskolát közgazdasági szakközépiskolában kezdte, öccse pedig a nagyapám szakmáját, a villanyszerelő szakmát folytatta. Édesanyámnak nem tetszett a szülők által választott iskola, inkább csavargott, hazudozott, és nem törődött a tanulással. Az iskolakerüléssel elérte a célját, nem kellett többé iskolába járnia, mert kirúgták. Nagyszüleim akkor azt mondták, menjen el dolgozni. Az Ikarus gyár irodájában segédkezett, és akkor azt gondolta, hogy mégis jobb a tanulás. Elvégezte a gyors és gépíró iskolát. Ezután az Allami Beruházási Vállalatnál kapott állást, ahol mérnökök közt dolgozott, és nagyon megtetszett neki az építészet. A 70-es években beiratkozott egy műszaki szakközépiskola levelező tagozatára. Amikor nekem és a testvéremnek kellett pályát választani, ő ezt a középiskolát ajánlotta. Én nem akartam abba az iskolába menni, de az anyám erősködése miatt muszáj volt. ...”

2.

„Nagyanyám anyai ágon Bakonyságon született, és ott is nőtt fel hét testvérével és szüleivel együtt. El kellett költöznie, mikor beállított hozzá és a szüleihez egy jóképű, magas, jó hangú dalia (ő volt a nagyapám), és megkérte a kezét. Nagyapám szűcsi lakos volt, ott töltötte a gyerekkorát szüleivel és négy testvérével. Miután összeházasodtak, a nagyapám szüleihez költöztek, ahol négyen laktak, miután nagyapám testvérei már elköltöztek. Rá hét évre vettek a nagyszüleim egy házat szintén Szűcsön, ahova majd egy sírós, csúnya kislány született (ő lett az anyukám). Az élet rendje szerint, mire anyukám házasodni kívánt, a szülei elkísérték Keszthelyre, ahol aztán mindannyian letelepedtek. Így hát az anyai családom „délnyugat felé vette az irányt”.

Édesapám szülei Keszthelyen éltek egészen halálukig. Nagyapám apai ágon gyerekkorát két testvérével együtt egy budapesti bérházban töltötte. Mikor a nagyapám hét éves volt, apja meghalt, négyen maradtak együtt. Nagymamám (az apai) Miskolcon volt gyerek, innen Keszthelyre került, csakúgy, mint nagyapám és másik ági nagyszüleim.

Anyukám anyukája, Mami egyszerű falusi lány volt. Szüleinek földbirtokai voltak, az, hogy a lányuk továbbtanuljon, nem volt fontos. Így megelégedtek a hat elemivel, bár Mami jó képességű gyerek volt, és mint kiderült, iskolai sportversenyeken, minden évben minden versenyszámban ő győzött. Ezen mindannyian mosolygunk, mert Mamit úgy kell elképzelni, hogy egy kedves öreg néni, erősen hajlott háttal, örökös ízületi problémákkal. Lehet, hogy a sok versenyzés. [...] Beszédstílusa számomra nagyon kedves, bár egy idegen biztosan furcsának találná. Egyik pillanatban az aznapi hírek szerencsétlenségeiről beszél, a másik pillanatban minden átmenet nélkül, arról, hogy mit vásárolt. Mindezt falusi szóhasználattal és iszonyatos hanglejtéssel. Persze, akik falun nőttek fel, azoknak ez természetes. Papi, anyu apukája is csak hat általánost végzett, és »annak a társadalmi rétegnek a nyelvét beszélte«. Egyszerű emberek mindketten, a szó legjobb értelmében. Nem voltak soha nagy igényeik, örültek, ha dolgozhattak, és minden nap volt mit enniük.

Nagyapa és Mamika (apu szülei) iskolázott emberek voltak, erősen kiélezett köztük és az előbb említett nagyszüleim közt a társadalmi különbség (ami az én szememben viszont nem létezik). Nagyapa orvosi egyetemet végzett, Mamika négy gimnáziumot. Városi lakosok voltak, a szüleik is iskolázott, tanult emberek. Soha nem felejttem el, nagyapám hetvenéves kora felett is úgy szavalta a Toldit s a János vitézt, mintha olvasta volna. Mindennapjaikban is látszott a különbség. Míg Nagyapa és Mamika színházba jártak, addig Papi és Mami búcsúba, Papi kocsmába. Ez mindegyikük helyzetében adott volt, ezt látták a környezetükben. [...]”

3.

„A nagyszüleim a 20-as években születtek falun, az adott helyen belüli költözésen kívül, esetükben földrajzi mozgásról nincsen szó. Kivétel ez alól az anyai nagyapám, aki Ú-n, Jugoszláviában született, s egész gyerek és kamaszkorát – bár különböző helyeken – ott töltötte, csak fiatal felnőtt korában került át Magyarországra, abba a faluba, ahol azóta is él. Ami a dédszüleim foglalkozását illeti, a falusi életből következően többségükben földművesek voltak, az anyák pedig a gazdálkodáson túl a háztartással és a gyerekneveléssel foglalkoztak, bár a szokásostól eltérően a mi családukban már a nagyszüleim generációjában kevés gyerek volt. Nagymamámnak pl. egy bátyja van, nagypapámnak pedig nincs, egyáltalán nem is volt testvére. Apai részről szintén ugyanez a helyzet.

Anyai nagyanyám kisgyerekkorában tanyán élt a szüleivel és a bátyjával egy szobakonyhás házban, amelyhez nagy kert és udvar tartozott, ott folyt a gazdálkodás. Kamaszkorában már beköltöztek B-ra, a faluba, de a körülmények hasonlóak maradtak. Férjhezmenetelekor ugyanabban a faluban maradt, ám a fiatal férjjel egy új házba költözött, azóta abban élnek, csak hozzáépítettek egy szobát, és komfortosították.

Nagymamám elemi iskolát végzett, majd varrónőként kezdett dolgozni, jelenleg is azzal foglalkozik. A családja elég vallásos volt, bár szavaiból kivéve nem kizárólag a hit, a vallástudat tette ezt fontossá, hanem a tradíció. Az ő esetében a nagyszülőknak nagy szerep jutott az unokák nevelésében. Mivel a szülei dolgoztak, gyermekkor legnagyobb részét a nagyszüleivel töltötte, ilyenkor ők mondták meg, mit tehet és mit nem.

Szülei tudatosították benne gyerek mivoltát, s elvárták tőle az irántuk való teljes tiszteletet: ezt bizonyítja a magázás is. Arra nevelték, hogy amit mondanak neki, azt úgy csinálja, s ha kell, szó nélkül segítsen a munkában. Már egészen kiskorától dolgoznia kellett. Eleinte persze csak könnyebb feladatokat bízta rá, mint pl. a ház körüli apróbb dolgok elvégzését, később viszont már főznie is kellett, vagy segíteni a földeken

Ünnepkor a nagyobb család csak a kevésbé jelentős eseményeknél jött össze. Ilyenek számított a névnap és a disznóvágás, amikor jöttek a nagyszülők meg a közelebbi rokonok is, a nagynénik, nagybácsik, unokatestvérek. A karácsonyt és a húsvétot viszont csak szűk családi körben ünnepelték. Nagyanyám legkedvesebb ünnepe gyerekkorában a karácsony volt, lelkesen mesélt a nagy terített asztalokról, s hogy ilyenkor mindig játszott valamit együtt a család.

Abban a korban nagyon éles volt a különbség a fiúk és a lányok között. A lányokat hagyományosan arra nevelték, hogy segítsenek a ház körüli teendőknél, főzni, varrni, mosni tanították őket, s fokozatosan készítették fel a majdani gyereknevelés feladatára. A fiúkat a »keményebb« munkákra fogták. Nagymamám szerint a fiúkat előnyben részesítették, így ő is háttérbe szorult bátyjával szemben. Elmondása szerint bátyjának jóval több mindent megengedtek. [...]

D3 FOGALOMLISTA (HOVA SZÜLETÜNK?)

TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉGEK

KULTURÁLIS KÜLÖNBSÉGEK

NEMZETI ÉS ETNIKAI HOVATARTOZÁS

INTERKULTURALITÁS

MULTIKULTURALITÁS

HÁTRÁNYOS HELYZETŰ CSALÁD

ELSZEGÉNYEDET CSALÁD

SZEGÉNY CSALÁD

ÚJGAZDAG CSALÁD

JÓMÓDÚ CSALÁD

POLGÁRI CSALÁD

ÉRTELMISÉGI CSALÁD

MUNKÁSCSALÁD

PARASZTCSALÁD

D4 ÖNINTERJÚ TERVE (HOVA SZÜLETÜNK?)

Az öninterjú előtt mondjuk el, hogy bármelyik kérdést kihagyhatnak a diákok, ha nem akarnak rájuk válaszolni!

CSALÁD, GYEREKKOR

Hagyományok, fordulópontok

Vannak-e a családotok életében megnevezhető hagyományok, szokások? (Bármilyen lehet, a disznóöléstől a továbbtanulási irányig.)

Voltak-e a családotokban nagyobb fordulópontok? (Meséld el, mikor, mik és hogyan hatottak az életetekre!)

Családon belüli hely

- Mit tudsz arról, hogyan várták a születésedet? Ha van ezzel kapcsolatos történeted, meséld el!
- Mit tudsz arról, hogyan kaptad a nevedet? Fűződik-e ehhez valamilyen történet? (Nem elég, hogy „apámtól”! Kérdezz rá a miétre is!)
- Elégedett vagy-e a neveddel? (Ha nem, mondd el azt is, mi a bajod vele. Ha igen, akkor is érdekes lehet, mit gondolsz a nevedről!)
- Változtattál-e valamit a neveden?

Gyerekkori társas viszonyok, játékok

- Meséld a gyerekkorodról! Hol éltél, kikkel éltél/élsz együtt?
- Iskolás korod előtt kikkel és hol voltál együtt napközben? Kikkel, mit és és hol játszottál a leggyakrabban?
- Mik voltak a kedvenc játékaid?

Családi együttlétek, ünnepek

- Korábban és most milyen alkalmakkor van együtt a család?
- Mit és hogyan ünnepelnek meg a családban?
- Van-e a nagyobb étkezéseknél valamilyen kialakult koreográfia vagy rituálé?
- Voltak-e közös tevékenységeid a szüleiddel, amikor gyerek voltál? Mik?
- És a nagyszüleiddel?
- Vannak-e olyan történetek, amelyeket az együttlétek alatt többször is elmesélnek a szülők, rokonok? Milyen történetek ezek?

Munkamegosztás

- Mondd el, hogy a családban kinek mi a dolga, és hogy ez az évek során hogyan változott? (Kérdezz rá a fiúk és lányok közti különbségre, ha nem kerülne szóba!)
- Ki hogyan viszonyul a feladataihoz? (Elfogadták, mert természetesnek vették; konfliktusok forrása; esetenként megtagadják stb.)

Tekintély, nevelési szokások

- Ki számít a családban a legnagyobb tekintélynek? (több személyt is felsorolhatsz, de mindegyikhez tedd hozzá, hogy mivel vívta ki a tekintélyét!)
- Ki a család központja? (A változások is érdekesek!)
- Ki kivel tegeződik, illetve magázódik a családban?
- Miért és hogyan büntettek kicsi korodban és most? Miért kapsz dicséretet, hogyan jutalmaznak?
- Mire volt büszke édesapád/édesanyád veled kapcsolatban gyerekkorodban?
- Miért kaptál szemrehányást, mivel voltak elégedetlenek a szüleid?

Kontroll, autonómia

- Ki ellenőrizte, hogy elkészítetted-e a leckét? Milyen gyakran? Milyen formában?
- Ha problémáid voltak az iskolai feladatokkal kapcsolatban, kihez fordulhattál segítségért?
- A szüleid mikor engedtek el először egyedül és hova? (Több dolgot is felsorolhatsz, így kiderülhetnek a különböző területek, mint pl. közért, utazás stb.)
- Miben engedtek, miben korlátoztak?
- Milyen elvárásaik voltak? Voltak-e olyan elvárásaik, amelyeknek nem akartál eleget tenni?

Privát szféra

- Milyen életkortól volt saját szobád? (Ha nem volt, kivel osztottál? Milyen volt számodra ez a megosztás?)
- Van-e olyan hely az otthonotokban, ahová a saját, legszemélyesebb dolgaidat elrakhattad? Mikortól? Hol?

Családkép, szülőkép

- Gyerekként és most milyennek látod a családot? Mit szeretsz benne? Miben jó a te családot?
- Gyerekként és most mit változtatnál rajta leginkább?
- Gyerekkorodban és most kik a legfontosabb személyek az életedben? (Családon kívüli személyek is!)
- Mit gondolsz, mennyiben vagy hasonló szüleidhez, és miben térsz el tőlük?
- Mi a legfontosabb dolog, amire a szüleid tanítottak? És amit ellestél tőlük?

D5 SZOCIALIZÁCIÓ TÁBLÁZAT – HOVA SZÜLETÜNK?

A család – elsődleges szocializációs terep

Családnagyság, együtt élők, rokonság	
A gyerekkori ház/lakás jellemzői (falusi-városi, környezet, komfort fokozat, ki kivel lakott együtt, saját hely megléte vagy hiánya)	
Nagyszülők, szülők iskolázottsága, foglalkozása	
Tekintély, szerepek, munkamegosztás	
Női és férfi szerepek	
Családon belüli távolságok: a felnőtt- és a gyerekvilág	
Légkör/intimitás, ünnepek, kommunikáció	
Értékválasztások, konfliktusok, vétségek és büntetések	
A gyerekkor: munka, tanulás, játékok	

D6 TÖRTÉNETEK (HOVA SZÜLETÜNK?)

1. V. Orsolya családjának története

A nagyszüleim a 20-as években születtek falun, az adott helyen belüli költözésen kívül esetükben földrajzi mozgásról nincsen szó. Kivétel ez alól az anyai nagyapám, aki Ú-n, Jugoszláviában született, s egész gyerek- és kamaszkorát – bár különböző helyeken – ott töltötte, csak fiatal felnőttkorában került át Magyarországra, abba a faluba, ahol azóta is él. Ami a dédszüleim foglalkozását illeti, a falusi életből következően többségükben földművesek voltak, az anyák pedig a gazdálkodáson túl a háztartással és a gyerekekre neveléssel foglalkoztak, bár a szokásostól eltérően a mi családjunkban már a nagyszüleim generációjában kevés gyerek volt. Nagymamámnak pl. egy bátyja van, nagypapámnak pedig nincs, egyáltalán nem is volt testvére. Apai részről szintén ugyanez a helyzet.

Anyai nagyanyám kisgyerekkorában tanyán élt a szüleivel és a bátyjával egy szobakonyhás házban, amelyhez nagy kert és udvar tartozott, ott folyt a gazdálkodás. Kamaszkorában már beköltöztek B-ra, a faluba, de a körülmények hasonlóak maradtak. Férjhezmenetelekor ugyanabban a faluban maradt, ám a fiatal férjjel egy új házba költözött, azóta abban élnek, csak hozzáépítettek egy szobát, és komfortosították.

Nagymamám elemi iskolát végzett, majd varrónőként kezdett dolgozni, jelenleg is azzal foglalkozik. A családja elég vallásos volt, bár szavaiból kivéve nem kizárólag a hit, a valástudat tette ezt fontossá, hanem a tradíció. Az ő esetében a nagyszülőknek nagy szerep jutott az unokák nevelésében. Mivel a szülei dolgoztak, gyermekkor legnagyobb részét a nagyszüleivel töltötte, ilyenkor ők mondták meg, mit tehet és mit nem.

Szülei tudatosították benne gyerek mivoltát, s elvárták tőle az irántuk való teljes tiszteletet: ezt bizonyítja a magázás is. Arra nevelték, hogy amit mondanak neki, azt úgy csinálja, s ha kell, szó nélkül segítsen a munkában. Már egészen kiskorától dolgoznia kellett. Eleinte persze csak könnyebb feladatokat bíztak rá, mint pl. a ház körüli apróbb dolgok elvégzését, később viszont már főznie is kellett, vagy segíteni a földeken.

Ünnepkor a nagyobb család csak a kevésbé jelentős eseményeknél jött össze. Ilyennek számított a névnap és a disznóvágás, amikor jöttek a nagyszülők meg a közelebbi rokonok is, a nagynénik, nagybácsik, unokatestvérek. A karácsonyt és a húsvétot viszont csak szűk családi körben ünnepelték. Nagyanyám legkedvesebb ünnepe gyerekkorában a karácsony volt, lelkesen mesélt a nagy terített asztalokról, s hogy ilyenkor mindig játszott valamit együtt a család.

Abban a korban nagyon éles volt a különbség a fiúk és a lányok között, s ez elsősorban a rájuk bízott feladatokban nyilvánult meg. A lányokat hagyományosan arra nevelték, hogy segítsenek a ház körüli teendőknél, főzni, varrni, mosni tanították őket, s fokozatosan készítették fel a majdani gyerekekre nevelés feladatára. A fiúkat a „keményebb” munkákra fogták. Nagymamám szerint a fiúkat előnyben részesítették, így ő is háttérbe szorult bátyjával szemben. Elmondása szerint bátyja sokkal nagyobb szabadságot kapott, jóval több mindent megengedtek neki. Ami a szórakozást illeti, nagymamám 16 éves volt, amikor életében először, természetesen anyja kíséretében, bálba mehetett.

A vétségek súlyosságától függően a szülők szóval és tettelegesen egyaránt büntettek. Elmondta pl., hogy kiskorában libákat kellett őriznie. Egyszer azonban nem figyelt oda, a libák tilosba mentek, és ezért nagyon megbüntették, az édesapja ostorral verte meg a lábát. Később, 7 éves korában az iskolában elcsente padtársa palavesszőjét. Mikor édesapja ezt megtudta, ölébe vette, és elmagyarázta neki, hogy ilyet soha többé nem szabad csinálni, mert nagyon nagy bűnnek számít, majd pedig vissza kellett adnia padtársának az ellopott palavesszőt. Idősebb korában előfordult, hogy később ért haza, ilyenkor megszidták. A közte és a szülei közti kapcsolatot alapjában véve jónak tartotta.

Úgy érzi, annak ellenére, hogy szülei minden tekintetben elég szigorúak voltak, törekedtek arra, hogy szoros kapcsolat alakuljon ki köztük és a gyerekek közt. Nem érzi, hogy kényeztették, de nem is korlátozták. Ha gondja volt, bizalommal fordulhatott feléjük, biztos megértésre számíthatott.

Sok időt azonban nem tudtak együtt tölteni, csak esténként és vasárnaponként volt együtt a család. Na meg az ünnepeken. Elmondása szerint szülei, különösen anyja, amikor tehetett, mesélt neki. Szívesen hallgatta a szülők gyerekkori élményeit, emlékeit, de a Jancsi és Juliskát vagy a Piroska és a farkast is. Játszani azonban csak ritkán játszhatott a szüleivel, ha volt egy kis idő, akkor Csapd le csacsit játszottak. Az utcabeli gyerekekkel viszont sokat játszottak együtt, fiúk-lányok egyaránt. Nyáron fogócskáztak, bújócskáztak, kisházat és homokvárat építettek, sántaiskoláztak és körjátékokat játszottak. Télen szánkóztak, hógolyóztak, hókunyhót építettek. Nagyon sokat olvasott gyerekkorában. Különösen a képekkel illusztrált mesekönyveket szerette, aztán szerelmes és kalandregényeket olvasott. Saját könyve azonban alig volt, mindössze néhány darab.

Megismerkedésre, udvarlásra a bálok nyújtották a legjobb lehetőséget. Nagymamám is itt ismerkedett meg későbbi férjével, a nagyapámmal.

Anyai nagyapámnál a szülők gyerekképét, a nevelést illetően hasonló volt a helyzet, mint a nagymamámnál. Ugyanúgy szigorral nevelték, és fegyelmet követeltek meg tőle. Nagyapám egyetlen gyerek volt, 1922-ben született, mint már említettem, egész gyerekkorát Jugoszláviában töltötte, s csak az érettségi után, a negyvenes évek elején jött át Magyarországra. Bár adótisztgyakornok volt előtte, itt sofőrként kezdett dolgozni.

Nagyapám nevelésében a nagyszülőknek kisebb volt a szerepük. Azt mondja, a szülei és közte nagyon jó volt a viszony, persze magázta őket, de ez abban az időben természetes volt, mint az idősebbek tiszteletének egyik jele. A kisebb ünnepeket, a névnapokat, születésnapot vagy a disznóvágást a tágabb család-rokonság együtt ünnepelte, de a fontosabb ünnepek náluk is mindig szűk családi körben zajlottak. Legkedvesebb ünnepeként ő is a karácsonyt említette, s nagyon emlékezetes volt számára az első karácsonyfa feldíszítésének élménye. Annak ellenére, hogy egyedüli gyerek volt, nem kényeztették.

Ugyanúgy már kisgyerek korában dolgoznia kellett, mint másoknak, amit azoknak a gyerekeknek, akik többen voltak testvérek. Sokat segített pl. apjának, aki egyébként cipész volt, de volt egy darab földje is, a föld megművelésében, illetve az állatok etetésében. Amikor azonban tanult, a szülei nem ragaszkodtak hozzá, hogy segítsen, sőt nem is engedték volna. Nagyon fontosnak tartották a tanulást, s ha látták, hogy valami a tanulás rovására megy, megbüntették. Ilyen volt pl. a foci, amitől egy idő után eltiltották. Ő azonban titokban folytatta, s mikor kiderült, nagyon leszidták. Veréssel azonban sosem büntették. Szülei elég sok időt töltöttek vele, édesanyja mindig mellette volt, s kicsi korában sokat mesélt neki. Arra azonban nem emlékszik, hogy a szüleivel valaha is játszott volna. Ő a barátaival játszott nagyon sokat, a nagymamámmal hasonlóan, kint az utcán. Abban a társaságban azonban kizárólag fiúk voltak, s idejük legnagyobb részét focizással töltötték.

Szüleitől sok könyvet kapott, kedvencei elsősorban az indiános könyvek és a kalandregények voltak.

Apai részről a nagyszüleimről keveset tudok, azt is inkább édesapám elmesélése által. Nagymamámat ugyanis nem ismertem, nagypapámat pedig csak nagyon ritkán látom. A helyzet azonban az ő esetükben is szinte ugyanaz, rájuk is ugyanazok az elvárások, kötelezettségek voltak jellemzőek, mint anyai nagyszüleimre.

A szüleimnek már egészen más gyerek- és ifjúkoruk volt. Ők a 60-as évek fiataljai, lényegesen más életstílust, sokkal több szabadságot tudhattak magukénak, mint a szüleik.

Édesapám Budapesten született, ott élt egy darabig a szüleivel és két lánytestvérével. Később a Balaton mellé, S-ra költöztek, tanulmányai miatt pedig egy ideig P-n, majd K-n is élt. Mivel a három gyerek közt ő volt a fiú, ő volt a kedvenc, talán kicsit kényeztették is, de nemigen korlátozták semmiben. Megszokásból megkeresztelték, de különösebb jelen-

tőséget nem tulajdonítottak a dolognak. Nagyszülei már nem éltek, amikor megszületett, a rokonok pedig mind távol voltak, a nevelés már csak ezért is kizárólag a szülők feladata volt. Szüleit tegezte, nagyon jó viszonyban volt velük.

Ünnepkor csak a szűkebb család volt jelen, a szülők és a gyerekek. Születésnapot, névnapot ünnepeltek ugyan, de ezeknek nem volt különösebb jelentőségük. Igazán fontos ünnepnek náluk is a karácsony és a húsvét számított.

Mint már említettem, édesapámnak két nővére van, s valójában gyerekkorukban nagy volt a nemek közti megkülönböztetés. Mivel egyetlen fiú volt, kiskorában a szülei és a nővérei is kényeztették, később pedig kamaszként sokkal nagyobb szabadsága volt, mint a testvéreinek. Mint fiúnak sokkal több mindent megengedtek neki, persze elsősorban a szórakozás terén. Mert ami a munkát illeti, a ház körüli munkákban már kiskorától neki is segítenie kellett. Ha nem akart, leszidták. Komoly bűnnek az számított, ha a szülői tiltás ellenére elszökött valamelyik szórakozóhelyre. Ilyenkor szobafogság lett a büntetése. Egyszer édesanyja meglátta, hogy a barátaival dohányzik, ez volt az egyetlen eset, amikor megverték.

Rengetegféle játékra és szórakozásra volt alkalma, hiszen a Balaton önmagában is lehetőség, télen-nyáron. Továbbá olvasni is nagyon szeretett, könyvei elsősorban kalandregények, később krimik voltak. Elmondása szerint udvarlásra szintén nagyon sok alkalma nyílt, itt okként szintén a Balatont hozta fel. Édesanyámmal is itt ismerkedett meg, itt házasodtak össze, ezt követően azonban M-re, édesanyám lakhelyére költöztek, vissza B-ra, az Alföldre.

Annak ellenére, hogy édesanyám is ugyanabban a korszakban nőtt fel, mint apám, az ő életében mégis több korlát volt. Ez valószínűleg annak tudható be, hogy lány volt, és hogy falun élt. Ráadásul a szülei elég erkölcsösen és szigorúan nevelték. Ebben azonban sem a nagyszülőknek sem a rokonoknak nem volt közvetlen szerepe. A házimunkába már kisiskolás korába befogták, de csak az iskolai szünetekben és a házi feladat elvégzése után kellett segítenie. Bár mindkét szülőt szerette, édesanyjával sokkal bensőségesebb és bizalmasabb volt a kapcsolata, ami talán azért is volt így, mert édesapját a foglalkozása miatt keveset láthatta (apja sofőr volt). Ezért a büntetéseket is inkább édesanyja rótt ki rá, de veréssel sosem büntette. Az ünnepeket a nagyszülők, szülők gyerekek együtt töltötték. A karácsony nála is kedvenc ünnepnek számított és számít ma is.

Akárcsak apám esetében, anyám családjában is jellemző volt az eltérő nemű gyerekek közti megkülönböztetés. Édesanyámnak egy bátyja van, s szerinte gyerekkorában igencsak hátrányban volt vele szemben. Mivel fiú volt, és idősebb is, sokkal több mindent megengedtek neki, és a későbbiek során is több mindenbe volt beleszólása, mint anyámnak. 18 éves volt, amikor először elengedték egyedül szórakozni, a bátyja ezt már jóval korábban megtehetette.

Kisgyerekkorában édesanyja neki is gyakran mesélt, és sok mesekönyve is volt. Később aztán volt olyan időszak, amikor kizárólag indiános könyveket volt hajlandó olvasni, majd kamaszkorában a kaland- és szerelmes regényeket kedvelte elsősorban. Szüleivel csak ritkán, az utcabeli gyerekekkel, fiúkkal, lányokkal viszont nagyon sokat játszott együtt. Társas-, kör- és szerepjátékokat játszottak, fogócskáztak, bújócskáztak, labdajátékokat és versenyeket játszottak.

Szüleim már szabadabban nevelkedtek, mint a nagyszüleim. A mi generációnkhoz képest azonban ez már nem mondható el róluk. Az évtizedek múlásával a nevelés, a szülő-gyerek kapcsolat fokozatosan változik. Lassan egészen más gyerekkép, felfogás alakul ki a szülők szemében. Míg a nagyszüleim életében a szigor és az erkölcsös nevelés egyértelműen jelen volt, a szüleim generációjában már kevésbé volt jelentősége, az én korosztályom nagy része pedig szinte teljesen nélkülül él. Másként tekintenek ma egy gyerekre, mint ahogyan a nagyszüleim szülei tekintettek rájuk. Egy mai gyereknél a játék az elsődleges, nem pedig a korai munka.

Öcsém és én legalábbis gyerekkorunkból a játékokra emlékszünk vissza, nem pedig valamiféle munkára. A mi nevelésünkben a nagyszülőknek elég nagy szerep jutott, hiszen gyerekkorunkban rengeteg időt töltöttünk náluk. Négyéves koromig náluk is laktunk, majd ekkor, öcsém születésével új házba költöztünk, jelenleg is abban élünk.

Úgy érzem, mindkettőnknek nagyon jó és közvetlen a kapcsolatunk a szüleinkkel. Természetesen tegezzük őket, ezt másként el sem tudnám képzelni. Ezért különös számomra a szomszéd család, ahol a velem csaknem egykorú lány magázza a szüleit.

Nálunk a karácsony és a húsvét kisgyerekkorom óta szűk családi körben zajlik, amibe beletartoznak a nagyszüleim is. Egyéb ünnepekkor, mint pl. név- és születésnapok, más rokonok és a család barátai is eljönnek.

Köztem és az öcsém közt semmi megkülönböztetés nincs, azon kívül, hogy ő négy évvel fiatalabb nálam, és ezért bizonyos dolgokban még korlátozzák. Egyébként egyikünknek sincs előnye a másikkal szemben, és azt hiszem, ez így jó.

Mindketten 13-14 évesek voltunk, amikor először elengedtek egyedül szórakozni. Addig esetleg valamilyen idősebb ismerős kíséretében mehettünk el. Abban, hogy időben kell hazaérni, sokáig voltak megkötések, ebből sok vita, néha büntetés is adódott, kisebb leszidások, durvább esetben esetleg egy pofon. Más vétségnek a szemtelen, „visszafelelelő” viselkedés számított, és olyasmi, ami a tanulás rovására ment. Komoly büntetést azonban sosem kaptunk érte.

Ami a munkát illeti, gyerekkoromban sem öcsémnek, sem nekem nem kellett semmit sem csinálnunk. Mikor már nagyobbacska voltam, a fontosabb házimunkákat, pl. mosogatás, porszívózás, porolgatás stb. rám bízta.

Szüleink mindig arra törekedtek, hogy szoros legyen a kapcsolat köztük és köztünk. Ez sikerült is, és szerencsére ma is így van, a kapcsolatunk nyitottabb, közvetlenebb, barátibb, nem annyira feszélyezett, mint azelőtt, pl. a nagyszüleink családjában. Amikor csak tehetik, velünk vannak, szabadidejük legnagyobb részét ránk fordították-fordítják. Gyerekkorunkban nagyon sokat meséltek nekünk, sokat játszottak velünk. Rengeteg mesekönyvet, játékot kaptunk tőlük. Ha időnk engedi, még ma is játszunk valamilyen kártya- vagy társasjátékot, mikor együtt vagyunk...

2. B. Irén családjának története

Apukám családjával kezdem. Apai ágon a mai Szlovákia területére lehet visszajutni. A család Magyarországra a második világháborút követő áttelepítés során került. Új lakhelyük Tolna megyében Kakasd lett. Anyai ágon változás nem történt. A család, a nagymamám még ma is ott él. Apa már Kakasdon született, de korán elhagyta szülőfaluját, előbb Gyönkre, majd Székesfehérvárra ment tanulni és dolgozni. A házasság után jelenlegi házukba, Igarra költözött, ahol anyukám élt.

Anyai ágon őseink jelenlegi lakóhelyünkre a szomszédos községekből kerültek, költözések, házasságok révén mostani otthonunkba. A pusztagegri üknagyapa házasság révén került Sárosdra. [...] Anyai nagymamám családja sárosdi származású volt, az ő férje lett a szomszédos simontornyai kertész fia. Anyai dédnagyapám családja szintén Sárosdon lakott, de ő Sáregresről választott magának feleséget. Ezután a családok Sárosdon éltek, de anyagi helyzetük javulásával mindig újabb, a család bővüléséhez nagyobb házba költöztek. Ennek következtében él a mi családunk ma is Sárosdon.

A dédszüleim földművesek voltak. Dédszüleim idejében a magasabb iskolai végzettséget nem tartották fontosnak, számukra az írás, olvasás elegendő volt. Az akkori falusi élet az emberek tudatában a földművelő életformát jelentette. Az első változást az anyai ági dédpapa foglalkozásváltása hozta a családba. Nem szerette a kétkezi munkát, inkább az eszét használta, így fuvarosgazda lett, és már mással dolgoztatott. Felvásárolta a környéken a terményt, és haszonnal adta tovább a nagyobb gyűjtőhelyekre. Talán ezt az eszességet örökölte nagyapám is, akit bár csak nyolc osztályt végzett (a hetediket és a nyolcadikat már csak felnőtt korában) 1959-ben, a tsz megalakulásakor a falu többségének akaratóból tsz-elnöknek választottak.

Az én anyai ági nagyanyám, édesapja vitézi ranggal járó földdel növelt kisbirtokán nevelkedett. Okos lányként a hat elemi után négy polgárit végzett. Nagy álma, hogy tanítónő lehessen, nem valósulhatott meg a második világháború miatt. Így a saját falujában többnyire irodai munkát végzett, postán, az akkori terményforgalmi irodában, majd 1968-ban megalapítója volt a helyi takarékszövetkezetnek, ahonnan nyugdíjba ment. Így már szinte természetes volt, hogy édesanyám, aki egyedüli gyermekük volt, általános iskola után közgazdasági szakközépiskolában tanult tovább, és a nagyanyámtól átvette a takarékszövetkezet vezetését, ahol máig is kirendeltségvezetőként dolgozik. A húgom most érettségizik, továbbtanulásként a Kandó és a Gábor Dénes Főiskolákat választotta.

Az édesapám családja alapjában szintén földműveléssel foglalkozott, bár később eltávolodtak ettől a foglalkozástól. Nagyapámnak sok testvére volt, akik, bár nem jártak külön speciális iskolákba, a műszaki dolgok iránti érdeklődésük nagyon erős volt, illetve kivételes famegmunkáló tehetségük volt. Nagypapám a gépállomás megalakulásával közelebb került a gépekhez, s jó érzéke lévén hozzájuk, a későbbi gépállomás vezetője lett. Így szintén nem volt meglepő, hogy édesapám a műszerész szakmát választotta, így híradásipari technikus végzettséget szerzett.

Az előzőkből következik, hogy a családom mindvégig falun élt. A dédszülők valamenynyien sok testvér között nevelkedtek. A nehéz falusi évek, a közösen eltöltött gyermekévek, ahol ki kellett venniük a részüket a nehéz földmunkából, az állandó együttlét a családot nagyon szorossá tette. Nem múlhatott el sem örömteli, sem fájó esemény a családban, hogy azt ne együtt éljék meg, örüljenek, vagy támaszt nyújtva segítsék az éppen bajba jutottat. Mindenki ajtaja nyitva állt a másik előtt. A nagy létszámú családok egyre kisebbek lettek, egy vagy két gyereket vállaltak, ettől remélték sorsuk, életük könnyebbé válását. Kevesebb gyereket könnyebb felnevelni és további életükben segítségükre lenni, hogy többet adhassanak a gyerekeiknek, mint amit ők kaphattak a szüleiktől. Így aztán anyai nagyanyám betegsége is közrejátszott, hogy édesanyám már egyedüli gyerekként nevelkedett. Sokszor hallom tőle, hogy amit gyerekkorában nem érzett, mert társai is már

egy-két gyermekes családban nevelkedtek, ma már nagyon hiányát érzi, hogy nincs testvére. Így nekem, igaz, csak egy testvérem van, de van testvérem.

Édesapám családjában is szinte ugyanígy változott a család. Nagyapámék még heten voltak testvérek, de az élet kegyetlensége folytán éppen azok haltak meg fiatalon, akiknek gyermekük született, így édesapám is kilencévesen veszítette el édesapját. Az árván maradt gyerekeket az életben maradt testvérek segítettek felnevelni. Az akkori családi élet sokkal szorosabb volt, hiszen manapság nem megyünk el akár a szomszéd faluba se a rokonainkhoz, anélkül hogy meg ne kérdeznénk, nem zavarunk-e. Mostanában temetéseken, esküvőkön találkozunk a szűkebb család, a fiatalabb tagok lehet, hogy nem is ismerik egymást.

A családi munkamegosztás is követte az életforma változását. A dédszülők akár az iskola helyett is, sokat dolgoztak a család földjein, a nagyszüleim, az anyai nagyanyám inkább főzésben takarításban segédkezett, a nagyapám is, egyke lévén, részt vett a földművelésben, bár a dédszüleim, amennyire lehetett, kímélték. Édesanyám pedig már csak a takarítás, és esetenként egy-egy ünnepet jelentő szüretnek vagy disznótornak volt részese. Édesapám apja még sokat dolgozott gyerekkorában, de a nagymamám a család egyetlen gyermekeként, fel volt mentve a munkától. Neki inkább felnőttként az édesapám és öcscsének nevelésében kellett hatalmasat, erőn felül teljesítenie. Ebből talán már következik, hogy mi, mint gyerekek, semmilyen nehéz fizikai munkában nem vettünk részt. Tizenéves korunktól a háztartásban és a főzésnél segítettünk.

Az élet minőségének változása családom mindkét ágán szinte ugyanazokat a jegeket mutatja. A dédszülők még régi típusú, hosszú, ún. parasztházban születtek, élték életüket. Egy szobában 6-8, esetleg több gyerek nevelkedett. A vendégek fogadására szolgált a tiszta szoba, amit csak alkalmanként használtak. A gyerekek nagy tisztelettel tekintettek a szüleikre, az étkezések alkalmával elmondott ima után az étel tálalásában is megvolt a kötelező sorrend. Nagyszüleim kis létszámú családban nevelkedtek, a lakáskörülmények már kis mértékben javultak. De a tsz előtti időkben nem a lakást csinosították, hanem a minél több föld vásárlásán volt a hangsúly. Így már gondolhattak arra, hogy a felnövő gyerekek családalapítása után kismértékben segítségükre legyenek (földdel, gazdasági eszközökkel). A nagyszüleim életében a tsz jelentett nagy változást. Az első sokk, elkeseredés után a 60-as évek közepére jól működő közösségi munka alakult ki. Ebben a felemás világban gyerekeskedtek a szüleim. Édesanyám földes szobában született, venyigével morzsolt csutkával tüzeltek, de a tisztaság a nagyanyám jóvoltából a körülményekhez képest kifogástalan volt. Az új igények és a javuló lehetőségek következtében édesanyám 10 éves korában a család új házba költözött. Az új ház már padlós, szőnyeges volt, és Budapesten vásárolt bútorokkal rendezték be. Tv, lemezjátszó elsők közt volt a család tulajdonában a faluban. Édesapám gyermekévei is hasonlóképp indultak, de nagyapám halála nehéz helyzetbe sodorta őket. Nagyanyám nagy kitartással, sógora, sógornői segítségével tudott gyerekeinek javuló lakáskörülményeket és továbbtanulási lehetőségeket biztosítani. Mindkét szülőm esetében a szülő-gyermek kapcsolat felhőtlen, mindig számíthatnak egymásra. De a tiszteletet még mindig a magázódás jelenti. Mi, gyerekek már úgy születünk, hogy kivétel nélkül tegezzük egymást. (A nagyszüleimnél a szülők tegezték egymást, de a gyerekek magázták a szüleiket.) A szigor nem jellemző a családunkra, mert szüleink úgy tartják, hogy nem szigorral, hanem az életük példájával és a családi légkörrel nevelnek bennünket.

A családi élet minőségét és benne a kisgyermekkel való törődést is alapjaiban változtatta meg fejlődő világunk. Dédszüleim életében, és ez független a földrajzi elhelyezkedéstől, a kisgyermeket szerették, de nem tartották fontosnak az egyénekenkénti kényeztetést, törődést. Ez következménye volt a szinte egy-kétévente születendő gyerekeknek és az édesanya leterheltségének. A nagyszámú gyermek nevelése, a háztartási munka mellett részt kellett vennie a mezei munkában is. Így a gyerekek nevelték egymást, a nagyobb testvér

a kisebbeket. Játékaik egyszerűek voltak, azzal játszottak, amit a ház körül találtak. A lányok a kukoricacsövön nőtt haj segítségével babáztak, befonták, fésülték a haját. Az étkezési tök belsejét kiszedve készítettek bölcsőt babáiknak. Téli esti játék volt a malom, amit két kisgyerek játszott, az egyik babszemmel, a másik kukoricával. A gyerekek a nagycsaládban, amikor egy szobában a rokonokkal, szomszédokkal telve, hallgatóztak, régi történeteket, csodával határos dolgokat tudhattak meg. Nekik ez volt a mese. A nyári időkben homokoztak, járták a réteket, a határt, ismerték falujuk minden zegzugát. A nagyszüleim gyermekkorra is hasonló volt, de már volt egy-két igazi baba, rendszeresen jártak iskolába, ahol sok közös játékot, fogócskát, körjátékot, ugróiskolát, a lányok cérnajátékot játszottak. Az anyai nagyanyám édesapja sok évet katonáskodott, így a nagymamámék háza vagy a falu borbélyüzlete megtelt, amikor a sok történetét mesélte. Az anyukám másik mesélője a nagyon vidám kedvű apai nagyanyja volt. Nagymamánk már inkább nekünk mesélt, és teszi ezt a mai napig is régi megtörtént dolgokról. Anyukámnak testvére nem volt, de az egész falu gyermekét barátjának tekinthette. Voltak könyvei, de olvasási vágyát csak a könyvtár elégíthette ki. Tavasztól őszig a házi feladat elvégzése után sötétedésig a barátaival játszott. Ugróköteleztek, a fiúkkal fociztak. A falu rétjén fogócskáztak, számháborúztak. Az apukám családjában a nagypapám testvérei, nagybácsik, nagynénik voltak a mesélők. Ott voltak mellettük a gyerekek, az idősektől akaratlanul is megtudták a régmúlt történeteit.

A tv megjelenése szüleim 12-13 éves korára esett, még nem volt akkora hatással, mint a mi életünkre. Testvéremmel nagyon sok időt töltöttünk a tv és a számítógép előtt. De az anyukám esti meséje alvás előtt elmaradhatatlan volt, a tv-maci ellenére fontos volt nekünk. Mivel húgommal mindkét családban ketten vagyunk unokák, elhalmoztak bennünket szeretetükkel, és ennek tárgyi jeleivel, sok-sok játékkal. Mivel édesapám nagynénje nagyon szerette az állatokat, minden fajtából vett nekünk plüss állatkákat. Édesapám testvére, műszaki beállítottságú ember lévén, kaleidoszkópot, távirányítós játékokat, telefonhozott a nevezetes ünnepekre. Szüleinktől sok könyvet, társasjátékokat, kifestőket kaptunk, és a puzzle mesefigurák összerakása is kedvenc elfoglaltságunk volt. Ezzel szemben keveset voltunk a szabadban. Az óvodáskor után szinte soha. Ez talán annak is köszönhető, hogy iskolába a szomszéd faluba busszal jártunk. Meleg időben vártuk a hűs szobát, a hideg téli buszvárás után pedig hógolyózni sem volt kedvünk, inkább a meleg szobában találtunk elfoglaltságot magunknak. [...]

3. Sz. Mariann családjának története

Anyai dédapám hentes-mészáros és az apjához hasonlóan, kereskedő volt, aki 1904-ben kivándorolt Amerikába, gondolván, hogy ott jobb élete lesz. New Yorkban nősült meg, magyar lányt vett el, a nagyapám és a húga is ott született. Dédnagyapám azt hitte, hogy könnyebb megélhetést talál New Yorkban, de csalódott. Ezért visszajött Magyarországra, és azt mondta, hogy aki Magyarországon szorgalmas, annak itt is Amerikája van. Mencshelyen telepedett le, ahol a szülei éltek. Családjával, velük együtt lakott, és hentesként és kereskedőként nagyon keményen dolgozott.

Később, mikor a gyerekei nagyobbak lettek, egy bakonyi faluba, Úrkútra költöztek, és a dédnagyapa folytatta az ipart, de kibővítette egy kocsmával és egy szódavíz üzemmel. Ekkor már 5 kiskorú gyereke volt. A hatodik gyerek születése után néhány nappal hirtelen meghalt. Nagyon megváltozott a család élete, a nagyobb gyerekeknek kellett gondoskodni a kisebbekről, és be kellett segíteni az üzletbe. Gyerekfejjel tehát már nagyon sokat kellett dolgozniuk. Közben dédmamám férjhez ment, mostoha került a házhoz, akitől később kistestvérük is született. Nagyapám időközben felnőtt, és maga is hentes-mészáros lett, abban az időben az volt a szokás, hogy a fiú az apja mesterségét folytatta, előtte azonban elvégezte a 4 polgárit.

1931-ben nagyapám megnősült. Egy szilveszteri falusi bálon ismerkedett meg nagymamámmal, aki gazdálkodó családból származott. A házasságuk után Köveskálra kerültek, ahol 3 gyerekük lett, mind a hárman otthon születtek, bába segítségével. [...] Nagymamám mindig azt mondta, hogy nem az a jó szülő, aki követelmény nélkül kényezteti gyermekét, hanem aki életkorának megfelelően, de felnőtt komolysággal beszél, és követelményeket, elvárásokat támaszt velük szemben. Ugyanakkor, mikor kicsik voltak, énekelt nekik, mondókákat mondott, és rengeteg igaz történetet mesélt, mesekönyvük abban az időben még nem volt.

Pár év múlva a mostoha dédapám tüdőgyulladásban meghalt. Mivel nagyapa volt a legidősebb fiú, és ő volt a legrátermettebb is, hogy a jól menő vállalkozást átvegye, ekkor, vagyis 1938-ban visszaköltözött Úrkútra. Olyan sikeresen vezette az üzletet, hogy még egy vegyeskereskedéssel is gyarapította. Nagyapámnak ebben az időben telefonja is volt, pedig akkoriban még nagyon kevés magánszemélynek volt telefonja. A család két fővel bővült, mert nagyapám két testvére még otthon élt (anyja akkorra már tüdőbetegségben meghalt). Húga a boltban, a kocsmában kiszolgált.

Nagyapám a gyerekeit szigorúan nevelte, 7-8 éves koruktól segíteniük kellett az üzletben. Édesanyámnak és a testvérének, alighogy elérték a pultot, ki kellett szolgálnia a boltban és a kocsmában, meg tehenet kellett fejni. Öccsüknek árut kellett hozni a lovas kocsival. Egy alkalommal nagyon kikapott édesapjától, mert a lovas kocsi tele áruval felborult. Ha nem engedelmeskedtek, pofont kaptak, vagy kukoricán kellett térdepelniük. Anyukám öccse egyszer azért is nagyon kikapott, mert az új gumicsizmából kivágott egy darabot, és csúzlit csinált belőle.

Kemény munkára tanította a gyerekeit, anyám ezt mindig emlegeti és hálás érte. A szigorúság ellenére a szülők és a gyerekek közt jó viszony volt, a szülők ugyan megkövetelték a munkát, de 15-16 éves korukban már szórakozni is elengedték a gyerekeket. A háznál is volt lehetőség a szórakozásra, mert a kocsmához egy táncterem is tartozott, ahol nagyon gyakran rendeztek bált: szüreti bált, búcsút, szilvesztert. Anyámék vallásosan nevelkedtek, a vasárnapi mise nem maradhatott el. Keresztelőkor, elsőáldozáskor, bérnialáskor mindig összejött a tágabb család, nagynénik, nagybácsik, keresztszülők, unokatestvérek. A karácsony és a húsvét is hasonlóan zajlott, a családok összejártak és kisebb ajándékokkal megajándékozták egymást. Húsvétkor sok legény jött a lányokhoz, a lányok piros tojást adtak a locsolásért. Nagypapa húsvét hétfőn mindig szódával locsolta a lányait és a feleségét, akik nagyot sivalkodtak. Délután kimentek a mezőre tojást gurítani. Májusban a

kocsmánál májusfát állítottak, meg táncmulatságokat rendeztek. A születésnapokat és a névnapokat is megünnepezték, az ünnepelt hatalmas tortát kapott.

Nagyapám megteremtette a lehetőséget, hogy gyermekeit középiskolában taníttassa. Édesanyámat és a nővérét leánygimnáziumba küldte Székesfehérvárra. Eleinte intézetben laktak, ahol apácák felügyeltek rájuk, és nagyon szigorú nevelést kaptak. Édesanyám hamar megtanulta az önállóságot, korán elkerült otthonról, mikor a nyolcosztályos gimnáziumba ment, 10 éves volt. 1944-ben Székesfehérvárt bombatámadás érte. A tanítás szünetelt, a kétségbeesett szülők hazavitték gyermekeiket. A háborús viszonyok miatt a vidékiek nem mentek vissza Fehérvárra, magántanulóként végeztek el két osztályt. Harmadiktól kezdve aztán újra iskolába jártak. Ettől kezdve azonban albérletben laktak, mert az intézetet feloszlatták. Anyám 1952-ben érettségizett a Teleki Blanka Gimnáziumban.

A háború után nagy változások történtek, a magántulajdont államosították, a parasztokat termelőszövetekbe kényszerítették. Ennek áldozatul esett nagyapám is, a kemény munkával összehozott vállalkozást (üzlethelyiségek, vegyeskereskedés, kocsmák, mészárszék, hentesüzlet, vágóhíd, szódagyár) egyik percről a másikra elvették. Sőt a házáat is államosították, ahol utána évtizedekig bérlőként lakott. Később ugyanezt a házat vissza kellett vásárolnia. Kuláknak is kikiáltották, és a gyerekeit nem engedték továbbtanulni felsőbb iskolában. Mint osztályidegent, koholt vádak alapján letartóztatták, a veszprémi börtönben volt három hónapig. Mivel volt néhány hold földje is, beléptették a tsz-be. Innen ment nyugdíjba 65 éves korában. De nem élvezhette a kis nyugdíját sem, a sok igazságtalanság és a magába fojtott gyötrődés megviselte, 66 éves korában megbetegedett, fél évre rá rákban meghalt. Otthon ápolták, a nagymama éjjel nappal vele volt, és a nehéz időszakban megpróbált a szenvedésein enyhíteni.

A nagymamám, habár háztartásbeli volt, mindig sokat dolgozott. Otthon az alkalmazottakra főzött, sőt abban az időben a kenyeret is házilag kellett készítenie. Ez azt jelentette, hogy hetente 6 kenyeret dagasztott, amit aztán a saját kemencéjében kisütött. Nagymamám mindig fürge és fáradhatatlan volt, nagyapa halála után még 24 évig élt. Nekünk az utolsó pillanatig rétest sütött, kakaós kalácsot, buktát, fánkot készített. 90. évében, ez év tavaszán vesztettük el. Az utolsó 10 évben a keresztanyám, édesanyám nővére lakott vele az úrkúti házban.

Édesapám családjának az élete egészen más volt. Apai nagyapám is nagycsaládban nőtt fel, öten voltak testvérek. Édesapja vasutas volt, de ő lakatos mesterséget tanult. Pozsonyban laktak. Már fiatal korában elkezdett futballozni, a két bátyjával együtt. A nagypapám csatár volt, az egyik testvére középhátvéd, a másik meg kapus. Nagyapám tehetsége korán megnyilvánult, a csehszlovák válogatottban és a Bohemiánszban játszott. 1933-ban az UTE megvásárolta őt a Bohemiánsztól, így Budapestre került. Ekkor már nős volt. A nagymamával Pozsonyban ismerkedett meg egy táncmulatságon. A nagymamám szlovák volt, nem beszélt magyarul, amikor összekerültek. Budapesten nagyon nehéz volt neki a beilleszkedés. Ekkor már megszületett az első gyereke, édesapám, amikor csak tehette, hazament Pozsonyba, ahova édesapámat is mindig magával vitte. Ezen kívül apám a nyarat is mindig Pozsonyban a nagyszülőknél töltötte, így jól megtanult szlovákul. Emlékezetes élménye, hogy ünnepnapokon, mikor az egész család összejött, a nagyapja földig érő tajtékpipáját ő gyújthatta meg.

1941-ig nagyapám Újpesten a Tunggram Egyesült Izzóban dolgozott és az UTE-ban focizott. Kétszeres magyar válogatott volt. 31 éves korában, mint idősebb játékos, a tokodi üvegyárba került, és ott lakatos volt, de egyúttal továbbra is futballozott. Nagymamám boldogan emlékszik ezekre az időkre, mert sokat utazott a férjével, és sokszor vettek részt vacsorákon. Nagyapám is szerette ezt az életet, sokat kártyázott, szórakozott. De mint katonára, orosz hadifogságba került, és 1945-től 48-ig Tulában, Moszkvától 80 kilométerre volt. Ez alatt az idő alatt édesapámnak kellett eltartania a családot, így 15 évesen már a tokodi üvegyárban dolgozott. Közben kereskedelmi középiskolába járt Esztergomba. A gyár

apámat jó munkája miatt továbbtanulásra javasolta. Így került Sopronba, ahol szakérettségizett, majd Veszprémbe a Vegyipari Egyetemre vették fel, ahol okleveles vegyészmérnöki diplomát szerzett. 1956-ban részt vett a forradalomban, ártatlanul Ungvárra vitték börtönbe, de mikor hazakerült, továbbra is az egyetemen dolgozott a szilikátkémiai tanszéken. Doktorált, majd adjunktus lett.

Apám a Balatonon a strandon látta meg édesanyámat, és ezután kereste az alkalmat arra, hogy megismerkedjen vele. Anyukám akkor Veszprémbe könyvelőként dolgozott. '962-ben összeházasodtak. Közös életüket egy szoba-konyhás albérletben kezdték. Az első gyerekük, Gábor 1963-ban, a második, Mariann 1965-ben született. Ekkor már egy kétszobás OTP-lakásban laktak, amihez tartozott egy kis kert is. Mivel mindketten dolgoztak, a gyerekeket bölcsődébe, majd óvodába vitték. Ahogy a gyerekek nőttek, nagyobb házra volt szükség, és mert a lehetőségeik megengedték, családi házat építettek. A ház 4 szoba összkomfortos, jelenleg is abban lakunk.

A mi életünk a városban már teljesen másként alakult, mint a nagyszüleim falusi élete és a szüleim gyerekkora. Nagyszüleim és szüleim óvodába nem jártak, a játékaik is különböztek. A szüleimnek már több játékuk volt, mint a nagyszüleimnek, testvérem és én a korunknak megfelelő minden játékot megkaptunk. Testvérem kedvence az építőkocka, fémépítő, LEGO, puzzle, elemes versenypálya, vonat, távirányítós autók, match boxok, katonák voltak. Én legszívesebben a babáimmal játszottam. Volt babaházam, babaedényeim, babakocsim, orvosi táskám, amivel a babákat gyógyítottam. A bábokat és a plüss játékokat is szerettem. Játékhangszereim is voltak: xilofon, kis zongora, szaxofon, szájharmonika.

Karácsonykor és húsvétkor mindig Úrkúton, a nagymamámnál jött össze a család. Ilyenkor sokat társasjátékoztunk az unokatestvéreimmel. Télen hócsatáztunk, hóembert építettünk, korcsolyáztunk a befagyott Balatonon, húsvétkor tojást gurítottunk a mezőn. Otthon a barátokkal fociztunk, tengőztünk, habteniszeztünk, tollasoztunk. A nyarakat a nagymamánál és a Balaton-parton töltöttük. Míg a nagyapám élt, lehetőségünk volt bepillantani a falusi életformába. Állatokat etettünk, emlékszem, lovas kocsin mentünk ki a mezőre etetni való szénáért. Nagyapám megengedte, hogy a felügyelete mellett fogjuk a gyeplőt. Máskor a szénaboglya tetejére feküdtünk és úgy utaztunk a lovas kocsin. Megfigyeltük, hogyan vágják le a disznót, a tehenet, a bárányt, a tyúkokat. Este mindig segítünk a nagymamámnak összegyűjteni a tojásokat.

A kolbászkészítés hagyományát a mai napig megőriztük. Ősszel mindig összejön a család, anyukám testvérei és családja, és a nagyapa receptje alapján a nagyapa kolbásztöltőjével elkészíti a család egész évi kolbászszükségletét. Míg a nagymama élt, szinte hetente meglátogattuk. [...] 1972 óta van a szüleimnek gépkocsija. Szabadidőnkben sokfelé utaztunk, bejártuk az országot, és többször külföldre is eljutottunk. Voltunk Németországban, Ausztriában, Olaszországban, Spanyolországban, Franciaországban, Jugoszláviában, Csehszlovákiában, Lengyelországban. Angliában 3 hónapig babysitterként dolgoztam.

1983-ban érettségiztem. Utána sajnos nem vettek fel főiskolára, többszöri próbálkozásom ellenére, így dolgozni kezdtem. A Veszprémi Egyetemen a könyvtárban dolgoztam. [...] Aztán elvégeztem egy idegenforgalmi ügyintéző tanfolyamot, de sajnos nem tudtam elhelyezkedni vele. Az angol nyelvet mindig nagyon szerettem, tovább akartam mélyíteni a tudásomat, ezért jelentkeztem tanárképző főiskolára. Hobbim a kertészkedés, zenehallgatás, úszás, kerékpározás. Szabad időmben, ha tehetem, külföldre megyek, olvasok vagy kirándulok.

Testvérem közlekedésgépészeti szakközépiskolában végzett, elsőre felvették a Nehézipari Egyetem Gépészmérnöki Karára, ahol okl. gépészmérnöki diplomát szerzett. Veszprémbe dolgozott a Bakony Műveknél, de a munkája megszűnt, így új állás után kellett néznie. Csongrád megyében kapott gépészmérnöki állást, Csongrád-Bokrosra az EFFEM Hungary Kft.-nél dolgozik konstruktőrként. Családja még nincsen, hétvégeken mindig

hazautazik Veszprémbe, szeret focizni, nyáron a Balatonon szörfözni, úszni, strandolni. Télen korcsolyázni és jégshokizni szokott, a barátaival sokat járnak szórakozni.

Lassan már csak emlékeimben él a háromnemzedékes család, amikor együtt éltek a szülők, gyerekek, nagyszülők, s a kis közösségnek természetesen az apa volt a feje, akinek egyaránt alárendeltje volt a gyermek, a feleség és a nagyszülő. Pedig manapság is szükség lenne az ilyen... családokra. ...

4. K. Éva családjának története

Édesanyám családja generációk óta Győrben él, sőt a ... nevezetű kertvárosi részben. Tehát anyai nagyszüleim is Győrben születtek, és ott is nőttek fel. Édesanyám és testvérei (két nővére és egy öccse) szintén. A két idősebb nővér ma is ott él, ott is házasodott. Édesanyám, aki Budapesten tanult az orvosi egyetemen, már Komáromban kezdett el dolgozni, a komáromi kórházban. Ő nem költözött vissza szülővárosába, s talán ott maradt volna, ha édesapám nem hal meg autóbalesetben 1982-ben. Édesapám halála után költöztünk Győrbe, mivel édesanyám nővérei ott éltek, és ők rengeteget segítettek neki, de erről később fogok részletesebben beszélni. Édesanyámmal és húgommal azóta is Győrben élünk, bár a húgom a Debreceni Orvostudományi Egyetem hallgatója, én meg Székesfehérváron vagyok kollégista. Meg kell említenem még édesanyám öccsét, aki Győrben született, de mégis Monostorapátiban él, egy Győrhez közeli faluban. Azért költözött oda, mivel oda valósi lányt vett feleségül. [...] El szeretném mondani, hogy míg anyai nagyszüleim egész életükben Győrben éltek, ugyanígy az édesanyám testvérei is, az ő gyermekeik, az unokatestvéreim meg mi mind más-más városban tanulunk, és igen kicsi a valószínűsége annak, hogy visszatérjünk Győrbe. Mi, fiatalabbak, sokkal „mozgékonyabbak” vagyunk. Én meg a testvérem pl. Budapesten születtünk, mivel a szüleim ott jártak egyetemre: a szüleimmel kollégiumban is éltem, meg albérletben utána, amikor édesapám és édesanyám dolgozni kezdett Tatabányán. Aztán Győr jött, most meg Székesfehérváron tanulok, a testvérem pedig Debrecenben.

Apai nagyapám Mosondarnóról származik, egy kis faluból Mososonmagyaróvár mellett a Duna egyik holtágánál. Apai nagyanyám, az egyetlen, aki él a nagyszüleim közül, Ácson született katolikus családban, ahol a vallás nagyon fontos szerepet játszott, még az iskolázatásra is kihatott, ahogyan később erre még visszatérek. Nagymamámnak egyetlen nővére van, ő kedvesnővér Érden. Apai nagymamám, mikor férjhez ment, Mosondarnóra költözött, nagyapám szülőfalujába. Apai nagypapámnak két testvére volt, mindegyik Mosondarnón élt.

Édesapámnak két testvére van, egy nővére és egy húga. A gyerekkoruk nagyon érdekesen alakult. Édesapám és nővére 6 éves korukig Mosondarnón éltek a nagyszüleimmel. Mosondarnón abban az időben (ötvenes évek közepe) nem volt megfelelő oktatás, megfelelő általános iskola, vagyis nem voltak külön osztályok, hanem első osztálytól negyedikig, és ötödik osztálytól nyolcadikig együtt tanultak a gyerekek. Mivel nagyszüleimnek fontos volt a gyerekek iskoláztatása, édesapám és nővére 6 éves korukban Ácsra költöztek, mert ott volt rendes iskola. Ácson élt apai nagymamám édesanyja, vagyis a dédnagymamám és a nagymamám testvére, aki mint említettem, kedvesnővér volt a vizitációs rendben, de az ötvenes években a rendeket feloszlatták. Ők nevelték iskolás korukban édesapámat és a nővérét. Nagyon szigorú neveltetést kaptak, édesapám mesélte, hogy a kukoricán térdeplés és a vessző gyakori volt. Tanulni kellett, a káromkodást pl. nem tűrték. Szerintem nagymamám testvére, akit mindenki Körösztkének hívtak, apáca mivolta miatt volt ilyen szigorú, és a testi fenyítést is elfogadta.

Ezek után édesapám Pannonhalmán tanult, a bencéseknel, a nővére pedig a budapesti katolikus gimnáziumban. Édesapám az orvosi egyetemen folytatta tanulmányait, és ott ismerkedett meg édesanyámmal. Komáromban kezdett el dolgozni fogorvosként, haláláig ott élt. Apukám nővére Sopronban tanult tovább, és fogorvosi asszisztens lett. Érdekes módon nem Mosondarnón él, hanem Ácson, ahol gyerekkorában lakott. Húguk a legkisebb gyerek, már nem élt Ácson, mivel, mire ő már elérte az iskoláskort, lett megfelelő iskola, ugyanakkor Ácsra ment férjhez, és ott élt a válásáig, akkor hazaköltözött nagymamámhoz.

Az iskolák is mutatják, milyen fontos volt édesapám családjában a vallás és a hit. A keresztelés, elsőáldozás, bérnálás mind nagyon alapvető momentumok voltak az életükben, a húgom és az én számomra is azok.

A szűkebb család édesanyám családjában a két szülőből és a négy gyermekből állt. Eredetileg nyolc gyermek lett volna, de négyen még csecsemőkorukban meghaltak a háború és az azt követő viszontagságok miatt. A nagymamámnak nem volt teje, nem volt megfelelő táplálék, nem voltak megfelelőek az életviszonyok egy csecsemő számára. Mind a négy gyermek csecsemőkorában halt meg. Szeretnék egy rövid történetet elmondani, hogy mennyire fontos volt a vallás ebben az időben. Az egyik csecsemővel, akinek hörghurutja volt, éppen az orvoshoz futottak, de mivel nagyon fuldoklott, a patakban megkeresztelték, gyorsan. Édesanyámék tehát hatan éltek egy 100 négyzetméteres, háromszobás, kertes házban. Anyai nagyapám kőművesként dolgozott, ő tartotta el a családot, a nagymamám háztartásbeli volt. Ő tehát több időt töltött a gyerekeivel, egész nap otthon volt, meleg étellel várta őket, de szerintem nem lehetett annyira bensőséges viszony a felnőttek és a gyerekek közt, mint manapság, legalábbis mint az édesanyám és köztem. Édesanyám és a testvérei magázták a szüleiket, de ez nem jelentette, hogy kifejezetten távolságtartó volt a kapcsolatuk, megértő volt, főleg az édesanyjkkal. A beszélgetések alapján azt mondhatom, abban az időben az édesanyámék családjában az édesanyának nagyobb szerepe volt a gyermekek nevelésében, közelebb állt a gyermekekhez, többet foglalkozott a problémáikkal, nagyapám, aki eltartotta a családot, egész nap dolgozott. Érdekes különbség az apai és az anyai családom közt, hogy anya családjában, amelyik egy tipikus városi család, minden gyerek kórházban született, édesapám és testvérei viszont mind otthon születtek, nemcsak azért, mert falun éltek, hanem azért is, mert a dédnagymamám bábaasszony volt Ácson.

Édesanyám családjában a házimunkát a nagymamám végezte, természetesen a lánygyermekek segítségével, akik már 10-13 éves koruktól segítettek a takarításban, a főzésben. Anyám kivétel volt, mivel ő volt a legfiatalabb lány, mindig kicsi volt, vékony, beteges. Hatéves korában agyhártyagyulladásra volt. Ebben az időben – (ötvenes évek vége) – rengeteg gyerek halt meg ebben a betegségben. Nagymamám a kórházi ágy mellett aludt, hogy együtt lehessen vele. Édesanyám elmondása szerint, talán ezért, vele mindig kivételeztek, kímélték, féltették.

Mivel nagyon jó tanuló volt, és a nővérei segítettek a házimunkában, az egyetlen feladata a tanulás volt, neki volt egyedül beceneve: „kis egér”. A házimunkába a fiúkat nem vonták be abban az időben, az volt a fontos, hogy a fiúnak legyen szakmája, ő örökölte a házat és vitte tovább a család nevét.

Édesapámék, akik falun éltek, nem vonták be annyira a gyerekeket a házimunkába, ők akkor segítettek, amikor kedvük volt. Mint már említettem, édesapám és a nővére nem éltek otthon, de természetesen nyaranta hazajártak, akkor főleg nyaraltak, játszottak és rengeteget úsztak a Dunában. Az úzás szeretete mai napig megmaradt a családukban. A munkamegosztás úgy alakult, hogy apai nagymamám foglalkozott a házimunkával: főzés, mosás, takarítás, a nagyapám pedig a kertet, a szőlőt gondozta. Nagymamám postáskisasszony volt, a nagyapám pedig postás. Emlékszem, mikor kicsi voltam, minden nyarat a nagymamámnál töltöttem a testvéremmel és az unokatestvéremmel. Felejthetetlen nyarak voltak, rengeteget játszottunk a Duna partján, és míg a nagymama főzött, a nagyapa játszott velünk. Húsvétkor igazi nyuszt hozott nekem, és mindig kitalált valami játékot, mi úgy hívtuk, a „vicces nagypapa”. Nagymamám elmondása szerint nagyapám inkább esténként dolgozott a kertben, a szőlőben, hogy minél többet foglalkozhasson a gyerekeivel. Édesapám családjában sosem volt szigorúság, sosem verték a gyerekeket, talán a nagymamám szigorúbb volt, ha a tanulásról volt szó. Ebben a családban a meséknek, a mesélésnek, nagyobb szerepe volt, mint édesanyám családjában. Mikor kicsik voltunk, esténként nagymama nekünk is rengeteget mesélt, természetesen mesekönyv nélkül.

Édesanyáméknál esténként rádiót hallgattak, és beszélgettek, a gyerekek pedig kuncogtak a paplan alatt. Édesapámék ötven éltek egy kétszobás nagykonyhás, kertes házban. A lakásban tiszta szoba is volt, ott aludtak, nappal nem használták. A családi élet fő színterei a konyha és nyáron a lugas volt. A külön gyerekszoba csak a mi generációnkban jelent meg, kamaszkorban pedig a húgom meg én is külön szobát kaptunk. Saját szobája sem anyámnak, sem apámnak nem volt.

A testvérem meg én már – gondolom – sokkal bensőségebb környezetben nőttünk fel. Úgy értem, közvetlenebb volt a kapcsolatunk a szüleinkkel, édesapám halála után anyukánkkal. Annyira közvetlen és bensőséges a kapcsolat édesanyánkkal, hogy bármikor, bármilyen problémája volt vagy lesz a húgomnak, vagy nekem, édesanyám az első, akihez fordultunk, és fordulni fogunk. Édesapám halála után sokat segítettünk anyámnak, sokkal nagyobb felelősség hárult ránk, mint másra, aki teljes családban él. Talán azért is alakult így, mert hármunknak kellett kialakítania a teljes családot. Mindenképp meg kell említenem, hogy a nevelésünkben mindkét család sokat segített. Mikor szüleim egyetemisták voltak, vizsgákra készültek, apai nagymamám, testvére és a dédmamám nagyon sokat vigyáztak rám, sokszor voltam náluk. Nyáron, tavaszi, téli szünetekben húgommal mindig apai nagymamánknál voltunk, vagy unokatestvéreinknél Ácson. Miután apám meghalt, és Győrbe költöztünk, édesanyám testvérei segítettek. Ha anyám ügyeletes volt a kórházban, mindig a nagynénémnél aludtunk, négy gyermek és két felnőtt egy kétszobás panellakásban. A hétvégeket mindig együtt töltöttük, közös főzésekkel, közös ebédekkel, és sokszor kirándultunk a nagybátyámhoz Monostorapátiba, kirándultunk, piknikeztünk, ilyenkor is együtt volt az egész család. A testvérek közötti összetartás nagyon jó példa számomra. Remélem, húgommal a mi kapcsolatunk is hasonló marad felnőtt korunkban, ha már saját, önálló családunk és gyerekeink lesznek. Szerintem a szűkebb és a tágabb családban is az összetartás és a szeretet a legfontosabb kapocs. Nálunk az ünnepek is nagy szerepet játszottak a család életében. A karácsony szentestéje mindkét család felfogása szerint is a szűkebb család ünnepe, csak másnap és harmadnap gyűlik össze a tágabb család. Minden név- és születésnapot a nagyobb családdal ünnepeltek szüleink is, mi is. Édesapám családjában a József nap mindig nagy esemény volt, mert apukámat és nagyapámat is Józsefnek hívták. Együtt volt a család, és rengeteg barát jött vendégségbe. A József nap jelenősége a mi családbunkban is megmaradt, amíg apukám élt. Természetesen nem kellett ünnepnap ahhoz, hogy a nagynénik, nagybácsik, unokatestvérek találkozzanak. Édesanyámék családjában például minden vasárnap délután összegyűlt a tágabb család egy kis beszélgetésre.

Érdekes, anyám családjában egyedül neki maradt meg a gyerekkori barátnője, az ő számára a barátnő mint társ, fontos. A legjobb barátjával beszélte meg a titkait, nem az édesanyjával. Ahogy említettem, a kapcsolatuk megértő volt, de nem bensőséges. Gyerekkori barátnőjével máig jóban vannak, és vezetékneven szólítják egymást, ahogy gyerekkorukban. Húgomnak és nekem is van „legjobb barátnőnk”, édesapám és édesanyám lánytestvérei nem mondták, hogy számukra a „legjobb a barátnő” ilyen fontos lett volna. Talán azért is alakult így, mert apám és a testvére más helyen töltötték a szünidőt, mint a tanévet, sőt a korkülönbség sem olyan nagy köztük, mint édesanyám testvérei közt, így sokat játszottak közösen.

A játék jelentősége a generációk során nem változott, inkább a játékok változtak, számuk nőtt, és a játéktípusok, fajták mások. Édesapámék, mivel falun nőttek fel, főleg a szabadtéri játékokat játszottak, mezőn, erdőn, utcán. A Duna egyik holtága mellett laktak, nyaranta egész napjukat a Duna-parton töltötték, fogócskáztak, bújócskáztak, üveggolyóztak, fiúk, lányok együtt. A játékok természetes anyagból készültek, fából, textilből, tökből, kukoricából. A testvérek gyakran készítettek egymásnak játékokat, pl. édesanyám babaházát, bútorait az öccse csinálta. Nagymamámnak még tökből, kukoricából készült játéka, babái voltak. Édesapámék korosztálya már bolti játékokkal és otthon készített játékkal egyaránt

játszott. Mindkét családban a fiúk és lányok együtt. Húgomnak és nekem sokkal több játékunk volt, mint a nagyszüleimnek vagy szüleimnek, majdnem minden gyári készítmény. A játékok mellett fontos megemlítenem a könyvek szeretetét mindkét családban. Nagymamámnak máig megvannak a gyerekkori könyvei, édesapámnak a Verne-könyvek voltak a kedvencei, édesanyámék Jókait olvastak. Én válogatás nélkül olvastam és olvasok mindent, a mai napig nagyon szeretek olvasni, gyakran a tanulás rovására is.

Végezetül el szeretném mondani, hogy anyám, miután tíz évig egyedül nevelt bennünket, férjhez ment. Most hatan élünk egy óriási kertes házban, kutyaival és cicákkal, a gyerekek közt nincs megkülönböztetés. [...] Fantasztikus dolog egy nagy családban élni. ...

5. T. Andrea családjának története

Nagymamám, édesanyám anyukája gazdálkodó családból származik. Székesfehérvár felsővárosi részén laktak gyerekkorában, ahol főleg gazdálkodó családok éltek. Egy szoba-konyhás házuk volt, ott éltek négyen, a szülők és a két lánygyerek. A város szélén volt a földjük, ezt művelték, ebből éltek. A ház körül gazdasági épületek álltak, itt tartották a terményt és az állatokat. Nyáron a szülők (dédszüleim) reggeltől estig dolgoztak, ekkor csak este találkoztak a gyerekekkel.

A háború teljesen megváltoztatta az életüket. Az édesapa a háborúban eltűnt. A ház leégett, a föld elveszett. A mamáék a háború alatt különböző helyeken húzták meg magukat. A háború után egy ismerős segítségével lakáshoz jutottak egy bérházban, lakni már volt hol, de a dédimamám álma az volt, hogy egyszer újra saját háza lesz. A 60-as években került erre sor, akkor tudott új házat építeni

1951-ben nagymamám férjhez ment. Egy évvel később megszületett édesanyám, majd két évvel később a nagybátyám. Ekkor egy kétszobás bérházi lakásban élt a család. Mivel azonban nagymamám is saját házra vágyott, építkezni kezdtek, az ötvenes évek végén. Egy két szoba, konyhás házat építettek, de volt kert és udvar. Itt éltek négyen, amíg édesanyám férjhez ment 1971-ben. Szüleim édesapám szüleinek a telkén építettek egy szoba-konyhás házat. Miután megszülettem, itt laktam kétéves koromig. 1976-ban édesanyámék a nagyszüleim segítségével panellakást vásároltak, a testvérem már oda született 1977-ben. Mivel a lakásnak nem volt kertje, a szüleim a várostól nem messze vettek egy kertet, szinte minden hét végén oda mentünk, a hétvégét ott töltöttük. 1991-ben a nagymamám már egyedül élt, és egyre többet betegeskedett. A ház, amit építettek is, megöregedett, eladtuk, vettünk helyette egy lakást. Én a nagymamámhoz költöztem, hogy ne legyen egyedül, máig is együtt lakunk. A szüleim időközben elváltak. Apám a panellakásban maradt.

A dédszüleim nem voltak tanult emberek. A háború után dédimamának munka után kellett néznie, ekkor látta hiányát annak, hogy nem tanult. Ügyességének és talpraesettségének köszönhetően, sok mindenbe beletanult, gyári raktárvezető lett. A gazdálkodó asszonyból így gyári irodista lett a helyi Ikarus gyárban. Nagymamám 8 osztályt végzett, aztán pedig gépíróiskolát, a testvére műszerész lett a Videotonban. Nagymamám úgy gondolta, hogy magasabb iskolai végzettséggel jobban lehet boldogulni, ezt tartotta szem előtt, amikor édesanyámnak pályát kellett választani. Édesanyám a középiskolát közgazdasági szakközépiskolában kezdte, öccse pedig a nagypapám szakmáját, a villanszerelő szakmát folytatta. Édesanyámnak nem tetszett a szülők által választott iskola, inkább csavargott, hazudozott, és nem törődött a tanulással. Az iskolakerüléssel elérte a célját, nem kellett többé iskolába járnia, mert kirúgták. Nagyszüleim akkor azt mondták, menjen el dolgozni. Az Ikarus gyár irodájában segédkezett, és akkor azt gondolta, hogy mégis jobb a tanulás. Elvégezte a gyors- és gépíró iskolát. Ezután az Állami Beruházási Vállalatnál kapott állást, ahol mérnökök közt dolgozott, és nagyon megtetszett neki az építészet. A 70-es években beiratkozott egy műszaki szakközépiskola levelező tagozatára. Amikor nekem és a testvéremnek kellett pályát választani, ő ezt a középiskolát ajánlotta. Én nem akartam abba az iskolába menni, de az anyám erősködése miatt muszáj volt. A középiskola utolsó évében már pontosan tudtam, hogy nekem nem való az építészet. Magántanárt kerestem, különórákra jártam irodalomból, nyelvtanból és angolból, mert angol–magyar tanár akartam lenni. Édesanyám ezt nem vette komolyan, mert ő nem érzi szükségét a tanulásnak és a diplomának. 14 évesen rossz iskolába kerültem, és a felvételin nagy hátrányba kerültem azokkal szemben, akik gimnáziumban végeztek. A felvételin (szegedi főisk.) a felvételiztető azzal kezdte a beszélgetést, hogy mit keresek én ott.

Ami a családi szokásokat, a család életét illeti, 1934-ben a nagymamám születését nagyon várták. Dédimamámnak állapotosan is dolgozni kellett, de kevesebbet és a könnyebb munkákat, mint korábban. A szüléshez bába jött, meg dédimamám anyukája segített. Ez

később is így volt, nagymamámnak is édesanyja mutatta meg a gyerekgondozás fortélyait, és mikor én kicsi voltam, az én nagymamám segített. Szóval a gyerekek, mármint a nagymamámnak a szoba egyik sarkában alakítottak ki helyet. A csecsemő gondozásában dédimamám anyukája segített, és megtanította, hogyan kell bánni a gyerekekkel. A gyerek keresztelése nagyon fontos volt. Hogy nem keresztelik meg, meg sem fordult senkinek a fejében. Ha nem keresztelték volna meg a gyereket, az ismerősök, szomszédok, mindenki megszólta volna a szülőket.

Nagypapám nagyon aggódó ember volt. Ha a betegség legkisebb jelét látta, rögtön orvost hívott. Megtörtént az is, hogy nem hitt az egyik orvosnak, vagy nem bízott benne, és ezért egymás után három orvos jött a beteghez. 1974-ben én már kórházban születtem. Szüleim és a nagyszüleim már mindent megvettek, ami csak egy csecsemőnek kell. Igaz, eleinte a nagyszüleim nem örültek annak, hogy meg fogok születni, mert abban bíztak, hogy a szüleim házassága nem tart sokáig. A születésem után azonban azon versenyeztek, hogy kire hasonlítok jobban. Mint már mondtam, édesanyámnak nagyanyám segített, nagypapám pedig ugyanolyan aggódó volt, mint mikor édesanyám kicsi volt. Engem már csak megszokásból kereszteltek meg. Az öcsémet is, aki 1977-ben született. A szüleim megbeszéltek velem, és a névválasztásnál is megkérdezték a véleményemet. Vártam a testvéremet, de miután megszületett, láttam, hogy ez nem valami jó dolog.

Amikor a gyerekek kicsik voltak, a dédimamám dolgozott, és a kicsikre a nagymama vigyázott. A nagymamám és a testvére egész nap vele voltak. A szülők csak téli napokon voltak otthon, amikor a földeken nem volt már munka. Ekkor tudtak foglalkozni a gyerekekkel. Édesanyámra is a nagymamája vigyázott, mikor kisgyerek volt. Anyám mehetett volna óvodába, de a nagypapám ezt nem tartotta jó megoldásnak, mert nem tudta, mi történik a lányával egész nap. Édesanyám az általános iskola első éveiben érezte igazán az óvoda hiányát. Addig szinte mindig felnőttekkel volt, és nem tudott kapcsolatot létesíteni a gyerekekkel, meg nem ismerte az iskola szabályait. Amikor pl. úgy gondolta, hazament. Én születésem után két és fél éves koromig otthon voltam édesanyámmal. Ekkor született meg a testvérem. Az iskola előtt két évig jártam óvodába, a testvérem bölcsődés volt. Az óvodában nem barátkoztam, nehezen tudtam beilleszkedni. Az öcsémnek ez jobban ment, mert ő bölcsődébe is járt már. Annak ellenére, hogy anyám otthon volt velünk pár évig, a nagyszüleimnek, édesanyám szüleinek is nagy szerepük volt a nevelésünkben. Hétvégeken mindig náluk voltunk, és sokat voltunk a dédimamámnál is meg a nagymamám testvérénél, akik gyakran vigyáztak ránk.

A nagymamám gyerekkorában az apa nem hanyagolta el a gyerekeit, meg hétvégeken mindig édességet hozott nekik, de nem játszott nagy szerepet a gyerekek nevelésében. Ugyan mind a két szülő dolgozott, a gyerekekről – a betegségeket kivéve – mégis mindig az anya döntött. Édesanyáméknál az apa és az anya mindent együtt csináltak, egyformán részt vettek a gyereknevelésben is. Nálunk is mind a két szülő dolgozott, mikor már iskolások voltunk, és édesapám segített is édesanyámnak a háztartásban, de tanulni mindig édesanyám tanult velünk. Leellenőrizte a házi feladatokat, kikérdezte a leckét, segített bepakolni a táskát. Este szertartásosan a másnapi iskolára készültünk. Előkészítettük a ruhákat, a felszerelést stb.

Amikor a nagymamám gyerek volt, a legfontosabb ünnepnek a karácsony, a húsvét és a pünkösd számított. A legjobban a karácsonyt és a húsvétot szerették, az ajándékok miatt. Általában egyforma ajándékot kaptak, vagy közösen kaptak egy nagyobb ajándékot. Nagymamám egyik emlékezetes karácsonyi élménye, hogy a testvérével egyforma porcelánfejű babát kaptak, és a nővére babája leesett, összetört, de az övé megmaradt. A születés- és a névnapokat nem ünnepelték. A nagyobb ünnepeken a keresztszülők, nagybácsik, nagynénik, unokatestvérek is jelen voltak. A szűkebb családi kört a nagyszülők, az apa, anya és a gyerekek jelentették, velük mindennap találkoztak, a távolabb lakókkal csak hétvégenként. Édesanyám számára, bár náluk már a születés- és a névnapot is meg-

ülték, szintén a karácsony volt. A nagyszülőkkel minden hétvégét együtt töltötték. Mi a testvéremmel minden ünnepet szerettünk. Gyerekoromban a karácsony mindig pontosan ugyanúgy történt. Délután nagypapám eljött értünk, és elmentünk hozzájuk megnézni, mit hozott a Jézuska. Mire hazaértünk, a szüleim már feldíszítették a fát, és alá tették az ajándékokat. Húsvétkor főleg csokoládét kaptunk, ezért volt kedves ünnep. A születésnapokon mindig tortát és ajándékokat kaptunk, ilyenkor a szüleink fényképeket is készítettek. Az ünnepeket a szűkebb és a tágabb család együtt töltötte, vagyis rajtunk és a nagymamámon, a nagymamám testvérén és a dédimamán kívül édesapám szülei és testvérei, meg a keresztszülők is. A szűkebb családdal nemcsak ünnepekkor találkoztunk, mint már említettem, hétvégeken, de gyakran hétközben is együtt voltunk. Mindig ünnep volt, ha együtt lehetünk velük, de édesapám rokonsága mindent elrontott. Nem szeretetből jöttek, csak kötelességből. Odaadták az ajándékokat, aminek legtöbbször nem is örültünk, de nem is azért hozták, hogy örömet szerezzenek vele. Aztán jó nagyot vészekedtek és elmentek. (Apámék négyen vannak testvérek. Az apjuk nem sokat törődött velük, a gyerekek és a szülők kapcsolata egyébként sem volt jó, a gyerekek kevés szeretetet kaptak, a szüleik nem is akarták megérteni őket.)

6. K. Judit családjának története

Nagyanyám anyai ágon Bakonyságon született, és ott is nőtt fel hét testvérével és szüleivel együtt. El kellett költöznie, mikor beállított hozzá és a szüleikhez egy jóképű, magas, jó hangú dalia (ő volt a nagyapám), és megkérte kezét. Nagyapám szűcsi lakos volt, ott töltötte a gyerekkorát szüleivel és négy testvérével. Miután összeházasodtak, a nagyapám szüleikhez költöztek, ahol négyen laktak, miután nagyapám testvérei már elköltöztek. Rá hét évre vettek a nagyszüleim egy házat szintén Szűcsön, ahova majd egy sírós, csúnya kislány született (ő lett az anyukám). Az élet rendje szerint, mire anyukám házasodni kívánt, a szülei elkísérték Keszthelyre, ahol aztán mindannyian letelepedtek. Így hát az anyai családom „délnyugat felé vette az irányt”.

Édesapám szülei Keszthelyen éltek egészen halálukig. Nagyapám apai ágon gyerekkorát két testvérével együtt egy budapesti bérházban töltötte. Mikor a nagyapám hétéves volt, apja meghalt, négyen maradtak együtt. Nagymamám (az apai) Miskolcon volt gyerek, innen Keszthelyre került, csakúgy, mint nagyapám és másik ági nagyszüleim.

Anyukám anyukája, Mami egyszerű falusi lány volt. Szüleinek földbirtokai voltak, az, hogy a lányuk továbbtanuljon, nem volt fontos. Így megelégedtek a hat elemivel, bár Mami jó képességű gyerek volt, és mint kiderült, iskolai sportversenyeken, minden évben minden versenyágban ő győzött. Ezen mindannyian mosolygunk, mert Mamit úgy kell elképzelni, hogy egy kedves öreg néni, erősen hajlott háttal, örökös izületi problémákkal. Lehet, hogy a sok versenyzés. [...] Beszédstílusa számomra nagyon kedves, bár egy idegen biztosan furcsának találná. Egyik pillanatban az aznapi hírek szerencsétlenségéről beszél, a másik pillanatban minden átmenet nélkül arról, hogy mit vásárolt. Mindezt falusi szóhasználattal és iszonyatos hanglejtéssel. Persze, akik falun nőttek fel, azoknak ez természetes. Papi, anyu apukája is csak hat általánost végzett, és „annak a társadalmi rétegnek a nyelvét beszélte”. Egyszerű emberek mindketten, szó legjobb értelmében. Nem voltak soha nagy igényeik, örültek, ha dolgozhattak és minden nap volt mit enniük.

Nagyapa és Mamika (apu szülei) iskolázott emberek voltak, erősen kiélezett köztük és az előbb említett nagyszüleim közt a társadalmi különbség (ami az én szememben viszont nem létezik). Nagyapa orvosi egyetemet végzett, Mamika négy gimnáziumot. Városi lakosok voltak a szüleik is, iskolázott, tanult emberek. Soha nem felejttem el, nagyapám hetven éves kora felett is úgy szavalta a Toldit, s a János vitézt, mintha olvasta volna. Mindennapjaikban is látszott a különbség. Míg Nagyapa és Mamika színházba jártak, addig Papi és Mami búcsúba, Papi kocsmába. Ez mindegyikük helyzetében adott volt, ezt látták a környezetükben.

Mamiék családjában nyolc gyerek volt. Együtt éltek egy háromszobás, zsindeyes, kertes házban, aminek két konyhája volt. Ellentétben az akkoriban jellemző földpadlós házakkal, nekik padlós szobáik voltak, és kővel borított konyhájuk, előszobájuk. A falak mindig frissen voltak meszelve, amíg nagymamám húga rá nem kezdett a rossz szokására. Mari néne (ma csak így hívjuk őt) nem volt hajlandó enni. Már megijedtek, hogy éhen fog halni. Egyszer észrevették, hogy le van rágva mindenhol a fal. Mondanom sem kell, mi történt, azt „nassolta” Mari nénénk.

Dédnagymamám tudatosan tervezett sok gyereket. Ő maga egyedüli lány volt, és mindig azt mondta, hogy tíz kölyköt akar. Az ő apja is egyedüli gyerek volt, mert anyukája meghalt a szülésben az újszülöttel együtt. Abban az időben fogamzásgátlás és abortusz sem volt, úgy hogy „akik nagyon szerették egymást”, azoknak vállalniuk kellett a sok pici édes következményeket.

Dédnagymamám – csakúgy mint a Nagymamám – otthon szült, és csak egy öregasszony segédkezett a szülésnél. Manapság valószínűleg el sem tudjuk képzelni, hogy otthon szüljünk, nemhogy nyolc gyereket. Változnak az idők. A kicsik világra jöttét várták, habár talán a terhes anyával nem voltak annyira elővigyázatosak, mint manapság. A terhes

anyának is dolgoznia kellett, nem állt meg az élet. Dédnagyamám mind a nyolc babáját szoptatta és tejjel is itatta.

Valószínűleg a mély vallásosságból kifolyólag is volt jellemző a családra a munkamánia. Szinte megállás nélkül kellett dolgozniuk, aki henyélt is egy kicsit, azt megszólták. Sajnos éppen ezért voltak a nagymamámmal is kisebb összetűzéseink, soha nem bírta elviselni, ha tv-t néztünk. Ma már úgy látszik, beletörődött, talán észrevette, hogy más világban élünk. Dédnagyamám reszortja volt a főzés, mosás, varrás, vásárlás – csupa házimunka. A ruhákat is ő készítette mindannyiuk számára. Dédnagyapámnak a mezőn kellett dolgoznia, és az állatokkal is ő foglalkozott. A gyerekek sem maradtak ki semmiből: répalevelet metéltek, baromfit etettek, utcát és udvart söpörtek és takarítottak. Mikor aztán eljött az este, összegyűlt a család, megvacsoráztak, majd dédnagyamám és a lányai kézimunkáztak, közben beszélgettek, meséltek. Más szórakozási lehetőség nem volt, így esténként néha vendégek jöttek hozzájuk. Legnagyobb mulatság búcsúkor volt, akkor gyűlt össze a nagyobb rokonság is. Ünnepezték a névnapot, a születésnapot is, de csak szűkebb családi körben.

Nagymamámnak és testvéreinek is sokat kellett segíteni, de azért játéokra is maradt idő. A szülőhegyen sétáltak, ibolyát szedtek, sokat versenyeztek egymás között (futó, ugró), és játékaikat nagyrészt maguk készítették. Kukoricacsutkából, kukoricahajból készült a baba, és maguk varrták a babaruhákat. A társasjátékokat is ők csinálták, a malmot például, még ma is sokszor úgy malmozunk, hogy megrajzoljuk a táblát, és fehér, illetve tarka babbal játszunk. Rengeteget kártyáztak, mindegyik gyerekeket apjuk tanította kártyázni. Kedvenc időtöltésük volt a vásárba járás. Nagymamám így emlékezett vissza:

„Sétáltunk, fogtunk valakit és vetettünk vele vásárfiát. Fakanalat, meg ilyesmit.” Öszszességében Nagyanyámnak gyönyörű gyerekkora volt. Valószínűleg Nagypapám is ezt mondaná, ha még élne.

Papiék négyen voltak testvérek. Egy kétszobás házban laktak, még kertjük sem nagyon volt. A falu végén volt egy különálló földrészük. Dédnagyamámnak, Papi anyukájának a gyerekei „csak úgy lettek”. A szülésnél bábaasszony segített. Dédnagyamám az összes gyerekét sokáig szoptatta. Nagypapám anyai nagyapja sokat segített neki a gyerekek nevelésében.

Papi szüleinél – csakúgy, mint Mamiéknál – az anyára hárult a házimunka, az apa pedig a földeken gazdálkodott. Papinak, fiú lévén, más munka jutott, mint Maminak akkoriban, még ha gyerek is volt. Tizenöt éves korától már állandóan dolgozott, szántott, vetett, kaszált és állatokat etetett. Minden hasonlóan működött, mint a Mamiéknál, és a rokonok főleg búcsúkor találkoztak és disznótorkor. A szűkebb család ünnepelte a születésnapot, névnapot (a névnap jelentősebb volt). A keresztelés szinte előírászámba ment, csakúgy, mint a rendszeres templomba járás.

Papinak kevés játék volt, biciklizett, bilickézett (botot hajított lyukból), karikát hajtott és kukoricaszáלבól csinált ökröket. Idősebb korában kocsmába járt, ott kártyázott néha reggelig is. A szüleivel nagyon jó kapcsolatban volt, apjával szinte egész nap együtt dolgoztak: a mezőn, az istállóban, mikor etettek, és este, mikor ettek. A szüleit magázta, és úgy szólította őket, hogy „Idesanyám”, „Idesapám”.

Papi elég későn házasodott. [...] Egy nap bál volt Bakonyságon, Mami ott volt a barátnőivel együtt szépen kiöltözve, legény azonban egy szál se. Nagy várakozás után hazamentek, és visszavették a dirndliruhát. Mikor később elnéztek a bál felé, hát addigra megérkeztek a fiúk. Mondanom sem kell, Papi rögtön „kiszúrta” Mamit, még a dirndliruhában is, és addig járt hozzájuk, amíg neki nem adták a kezét. Mami még nem akart férjhez menni, fiatal volt, Papi viszont már benne járt az éveiben. Amint azt Anyukám, és mi, unokák is jelezzük, a történet vége az lett, hogy összeházasodtak.

Apai ági nagyszüleimről kevesebbet tudok, ugyanis Mamika egyéves koromban mellrákban meghalt. Nagypapám a múlt héten halt meg, apukám pedig nemrég elköltözött

tőlünk. Ami emlékem van róluk, az csupa szép emlék. A legszebb dolgot Nagyapa a kórházban mondta: „A mi szerelmünk Máriával halálig tartó szerelem volt.”

Ez így is volt. Álomházasság volt az övék, csupa-csupa béke, csupa-csupa szeretet. De hogy volt, mielőtt találkoztak?

Nagyapa, mint már írtam, egy budapesti bérházban lakott két fiútestvérével és édesanyjával, miután apja korán meghalt. Mindkét szülője pedagógus volt. Anyukájára hárult minden feladat, senki sem segített neki. Segítségnek lehet viszont mondani, hogy a fiai nagyon jók voltak, soha sem volt velük gond. [...]

Nagyapa általános iskola után gimnáziumban, majd az orvosi egyetemen tanult. Érdekesképpen megemlíteném, hogy osztálytársa volt Teller Ede, és mikor itt járt, Nagyapa fogadta őt.

Gyerekkoráról nem tudok többet, csak hogy sokat olvasott és nagyon jól vívott.

Mamika (apu anyukája) Ózdon élt a szüleivel és egy testvérével egy családi házban. Sajnos gyerekkoráról semmit sem tudok, Nagyapával a háború alatt a fronton ismerkedett össze, ahol nővérként dolgozott.

Anyukám Szűcsön született és ott is nőtt fel. Kertes házban laktak, gyerekkori lakóhelye valamivel modernebb volt, mint a szüleié, mert az egyik helyiségből fürdőszobát csináltak, és megszűnt a külső, udvari illemhely. Ajkára első házassága csalogatta, majd mikor elvált, Keszthelyre költözött, ahova a szülei is vele költöztek. Itt ismerkedett meg Apukámmal.

Anyu egyedüli gyerek volt, nem lehetett testvére... Mikor megszületett, a háború alatt, egy szülésznő segédkezett a szülésnél. Mami két évig szoptatta anyut, később hígított tejet, tápszert, teát, piskótát, barackot adott neki enni. Mindenki nagyon örült a születésének, legjobban talán az öregapja. Ó, mindenhogyan szólította Anyut, Kati, Zsuzsi, Teri... Csak a nevén nem.

Mint már mondtam, a családban fontos volt a keresztelő, ez azonban Anyukámnál kicsit „nehezen jött össze”. Először, mikor elmentek egész pereputtyostól, hogy megkereszteljék, a pap nem volt ott, elfelejtett elmenni. Másodjára sikerült.

Anyuék családjában majdnem úgy nézett ki a munkamegosztás, mint az ő anyukájéknál akkoriban. Mamié az összes házimunka, Papié a föld és az állatok. (volt 15 marhájuk, 2 lovak, 100 baromfijuk). Anyukám sem vonhatta ki magát a munka alól, már tízéves korától tehenet legeltetett, répalevelet szedett a kacsáknak és libáknak, söpört, aratáskor kötelet teregetett, és már 12 éves korában főznie kellett, ő vitte az ebédet a szüleinek.

Kislány korában főleg a lányokkal játszott. Játékaik túlnyomó többségben saját gyártmányúak voltak, kezdve a rongylabdától a babáig, babaruháig. Gyufákat összerakva kis fiókos szekrényt csinált Anyu, valamint lábosokat. Kedvenc meséi A fából faragott királyfi, a Hófehérke és a hét törpe meg a Jancsi és Juliska voltak.

Szórakozni először 15 éves korában ment el, akkor is a szüleivel. Később a keresztanyjával és a keresztapjával járt bálba.

Apám egész életében Keszthelyen élt, ott lakik most is, csak születni született Szegeden, mert anyukájának a bátyja ott volt nőgyógyász. Apukám szintén egyedüli gyerek volt. Szüleivel egy kertes családi házban laktak, ami három család tulajdonában volt. Övéké volt a legnagyobb, a teraszos rész. Nagyon modernnek számított akkoriban, még most is minden úgy van benne, ahogy eredetileg volt.

Mamika mindig is csak egy gyereket szeretett volna. Nagyon várták már Aput... Mami nem tudott szoptatni, [...] kecsketejet adott a babájának, a szomszédnak volt egy kecskéje. Aput is megkeresztelték. Mamika nagyon vallásos volt, Nagyapa viszont kevésbé. Talán éppen ezért ott egy kicsit akadozott az a családunkra oly jellemző kereszténység. Apu nem járt hittanórákra és templomba sem.

Nagyon kiegyensúlyozott, nyugodt családi életet éltek. Nagyapa bejárt mindennap a kórházba, mamika pedig állandóan otthon volt, a háztartásban tevékenykedett. Nagyapa

otthon már sosem dolgozott, a családjának szentelte magát. Együtt sétáltak, társasjátékoztak, gombfociztak, sakkoztak. Ha néha külföldre mentek üdülni, Apu valamelyik rokonnál hagyták. Apu sem erőltette túl magát, egész életében csak a szemetet kellett levinnie és télen gyújtósnak való fát vágnia.

Api legjellegzetesebb játéka a majom volt. Csak majmokkal akart játszani. Egyszer kapott ajándékba egy majmot, aminek bőröndje volt. Ha utaztak valahova, a maki mindig vele ment.

Eddig azért nem említettem egy büntetést egyik családtagomnál sem, mert senki sem tud róluk. Kivéve egy esetet. Ez Apuval történt. Egyszer nem ment el németórára, elsétálta az időt. Akkor először és utoljára kapott egy pofont. A későbbiekben látható lesz, hogy nálunk ez a hagyomány megtört.

A mi generációnk a „jégtörőké”. Nekem három testvérem van, közülük a bátyám Anyu első házasságából. Mind Győrben születünk és Keszthelyen nőttünk fel (a bátyám kivételével, aki egy rövid ideig Ajkán élt, és nemrég elköltözött Sopronba). A többi testvér, beleértve engem is, most itt lakik abban a hatalmas kertes házban, ahova négyéves koromban költöztünk. Akkoriban Papi is élt, ő és Mami egy egybeépített, mégis külön részben laktak. Most már sajnos, csak Mami él ott. Mi gyerekek és szüleink uralják a ház nagyobb részét, igaz, Apu nemrég elköltözött, de én még mindig úgy veszem, hogy velünk lakik. Ha összehasonlítom szüleim gyerekkori lakhelyeit a mi mostani házunkkal, akkor elmondhatom, hogy mindnek kb. ötszöröse. Tíz szoba van, hat fürdőszoba, két konyha, két speiz, mosókonyha, öt előtér, kazánház, olajtároló szoba, két hatalmas garázs és egy padlás. Nagy a kert, régebben 12 mandulafánk volt, már csak öt maradt. A ház elég modern, azt megjegyezném azért, hogy a családunk keze munkáját őrzi. Apu, Papi és pár kőműves rakták fel a falakat, később Apu lambériázta az összes szobát, a konyhákat és még pár helyiséget, minden más barkács- és szerelő munkát is Apu csinált.

Anyu sok gyereket akart, mivel ő is egyedül volt, és Apu is. Igazából hármat tervezett, de mivel Apunak csak két kislányt szült, és egy fiút se, mikor negyedszer is terhes lett, Apu nem engedte, hogy elvetesse. Akkor Anyu már 39 éves volt, mikor Öcsit szülte, 40. Mindannyian nagyon örültünk, mi lányok tudtunk kit macerálni és puszilgatni, Apunak pedig jött egy segítség, és valaki, akit taníthatott, mert mi lányok, Anyu szoknyája mellett nőttünk fel. Mindünket kórházban szült, és mivel Apu szülész a Győri kórházban, ő is jelen volt. Anyu az összes gyereket viszonylag sokáig szoptatta.

Amint azt az előbbiek is bizonyítják, Anyu családja örökké dolgozott, Apuéké már sokkal kevésbé. Ez bennünk, gyerekekben jól ötvöződött, sokat segítünk (egy átlagos családnál jóval többet), viszont nem hajszoljuk túl magunkat, és belefér időnkbe a szórakozás is. Igaz, ezzel eleinte voltak kisebb gondjaink. Szerencsémre nekem a nővérem „kitaposta az utat”, úgyhogy amiért neki egy napig kellett könyörögnie, azt nekem rögtön megengedték. Legelőször 14 éves korunkban engedtek el a szüleink szórakozni, amikor bankett volt. Gimnázium alatt ritkán, és ha el is mentünk a diszkóba, legkésőbb kettőre mindig otthon kellett lenni. Apu minden egyes alkalommal megvárta, ha tíz percet késtünk, már büntetést kaptunk. Ezt aztán figyelembe vette, ha megint el akartunk menni. Anyuék azt mondják, jó gyerekek voltunk, mégis elég sokszor kikaptunk. Főleg tinédzser korunkban. Soha nem felejttem el a legnagyobb verést. Nővéremmel együtt kaptam. Én 13 éves voltam, ő 14. A nyári szobában laktunk, Anyuék egy szinttel felettünk. Mi ki tudtunk jönni éjszaka a garázson keresztül, úgy, hogy ne vegyenek észre bennünket. Nővérem már rendszeresen kijárt az éjszakába, mikor elhatároztam, hogy én is kimegyek vele, megnézem, milyen a nyári éjszaka tizenhárom éves szemmel. Természetesen pont akkor kapott el minket Anyu. Elmondása szerint nem hallott semmi zajt, amikor kilopóztunk, csak olyan érzése volt, hogy nem vagyunk otthon. Az évek során volt még pár ilyen eset, hogy Anyu megérezett dolgokat. Kisebb korunkban azzal büntettek, hogy letérdepeltettek a sarokba. Nagyobb korunkban pofonokat kaptunk, és különböző lelki beszédeket. Ha kisebb vét-

künk volt, nem kapcsoltuk le a villanyt, vagy nem húztuk le a vécét, akkor került elő a papír. Akkor aztán írhattuk le százszor, hogy „Mindig lekapcsolom magam után a villanyt”, vagy „Mindig lehúzómagam után a vécét”. Mikor rossz jegyeket kaptunk, az volt a büntetés, hogy hetekig mindent fel kellett mondanunk.

Amint azt a sok verés is mutatja, családjukban bensőséges a kapcsolat. Mindenki mindent megmond a másiknak, a magas egekig tudjuk szidni és magasztalni egymást. Igazi magyar vonás. Apuval kicsit furcsa a kapcsolatunk. Vele inkább viccelődünk, igazi beszélgetésbe nem nagyon elegyedünk. Én nagyon anyás kislány voltam, a nővérem semleges, de inkább anyás, Öcsi is anyás, mégis Apuval volt többet. Apu minket, lányokat hanyagolt, Öcsit mindenhova vitte magával, teniszezni, szerelni, szinte moccanni sem tudott nélküle. Az apai és az anyai ági nagyszüleinkkel különböző volt a viszonyunk, ami abban is megnyilvánult, hogy Apu szüleit magáztuk, míg Anyu szüleit tegeztük. Apai ági nagyszüleimtől kicsit tartottam, míg anyai nagyszüleimmel mindent megbeszéltem/megbeszéltem, mint a barátnőmmel.

Gyönyörű gyerekkorom volt, arra emlékszem, hogy mindig játszottam. Szerettem a saját készítésű játékokat, babát csináltam úgy, hogy a bot végére erősítettem a kukoricahajat és tátikát húztam fel a botra szoknyaként. Emlékszem, anyuék szidtak, hogy tönkremegy a kukorica, mert én mindig szétszedem a babáimnak (naponta öt-hat ilyen babát csináltam). A telkünkön találtam egy részt, ahol a föld nagyon jó agyagos volt, abból sárbabákat csináltam. Nagyon sokat játszottam a szomszéd öreg néninél, akinek mindig főztem: a levélbe (tányér) murvát és virágokat szolgáltam fel. Sajnos Piri néni (ő volt a szomszéd néni) 8 éves koromban elköltözött, onnantól kezdve leveleztem vele egészen tavalyig, amikor is 92 évesen meghalt szegény. Én olyan igazi anyás kislány voltam, folyton Anyun csüngtem. Sokat játszottunk mi ketten, vendégeset, ami arról szólt, hogy én vendégségbe mentem hozzá. Főzni is segítettem neki, sőt már hetedik osztályos koromban egyedül sütöttem. Sokat játszottam a nővéremmel együtt a szomszéd két fiúval. A legkedvesebb játékunk a bunkizás volt, a foci és a tengő. Legózni is négyen szoktunk, néha ők csentek el pár legódarabot tőlünk, néha mi tőlük. Én nagyon szerettem az állatokat, és Anyu szomorúságára minden macskát, szöcskét, bogarat hazavittem. Egyik kedvenc időtöltésem volt, hogy összeszedtem dunsztos üvegbe a szomszédból a bogarakat, hazahoztam és elengedtem őket.

A gyerekekről való felfogás a három generáció alatt bizony sokat változott. A nagyszüleimnél, bár hasonló szeretettel várták a gyerekeket, ők eggyel több munkaerőt jelentettek és következményt (a „szeretetüket”). Anyunál és Apunál már másként volt, őket „tervbe vették” és „időtöltést” is jelentettek, valakit, akivel foglalkozni lehet. Én és a testvéreim szintén „tervbe voltunk véve”, és születésünk fő oka az volt, hogy szeretetet tudjanak adni valakinek, aki a saját testükből van. Úgy gondolom, hogy a mostani családjukban inkább az anyai ág jelleme és szokásai váltak dominánssá. Valószínűleg azért is, mert a távoli rokonságot is beleértve, ők többen vannak, és olyan mélyen gyökeredző szokásaik, amiken soha nem tudnának és nem is akarnának változtatni. Értem ezen a mély vallásosságot, a „munkamániát”, indulatos természetüket és megszokott főztjeiket. Így pont jól csiszolta Apu Anyut, mert ő maga mindennek az ellentétje. Végző soron jó család lettünk, mi gyerekek vegyüléke a K.-knak, M.-knak, B.-knak és H.-knak.

(A szövegrészletek Boreczky Ágnes *Modernitás és család c. OTKA kutatásának anyagából vették.*)

D7 (SZEREPKÁRTYÁK)

**Instrukció: Találjátok ki, milyen családi kultúrában nőttek fel ezek a fiatalok?
Kerüljétek a sztereotípiákat, amennyire lehet!**

1. 18 éves fiú, aki most végezte a szakközépiskola negyedik osztályát, jó tanuló, de inkább az 5. évfolyamot választotta, hogy technikus legyen. Nem tette le az angol nyelvvizsgát sem, mert amit az iskolában tanítottak, az nem volt elég egy középfokú vizsgához. Hívták külföldre dolgozni, de inkább a faluban akar elhelyezkedni, mint háztartási gépszerelő, hogy közel legyen a szüleihez.
2. 20 éves lány, aki nem dolgozik, mert ki akarja pihenni a középiskola fáradalmait. Tízezreket költ hetente szoláriumra, konditeremre, fodrászra, műkörömrre. Igazán nem érdekli semmi, és tudja, hogy bármit kér a szüleitől, azt megkapja. Igaz, ígéretnie kell, hogy nyelvórára jár, hogy komolyan átgondolja, hol akar továbbtanulni.
3. 19 éves fiú, aki nagyon örült, hogy az érettségi után Budapesten a Mc Donald's-be felvették kiszolgálónak. Nem sok pénzt kap, de az albérleti díjat és a kaját kifutja. Otthonról nem akar kérni, sőt inkább ő visz gyümölcsöt, húst, amikor hazautazik. Sőt már a hűgait egyszer el tudta vinni az állatkertbe is. Ennek igazán örült, mert a lányok nagyon boldogok voltak, hetekig erről meséltek a suliban. Még nem tudja, mit akar kezdeni az életével.
4. 20 éves fiú, aki bádogos szakmát tanult, de igazán csak melegedni járt az iskolába. Valami őrző-védő munkát szeretne, mert ahhoz nem kell ész – gondolja ő. A barátnője családjánál lakik, így kajára, szállásra nem kell költenie. Diszkóját, sörét meg a barátnője vagy más vállalkozó lányok fizetik. A szüleit nem érdekli, mi van vele, de hozzájuk ne forduljon segítségért.
5. 20 éves lány, bölcsészkarra jár, latin–görög szakra. Most szerveznek egy hosszabb túrasorozatot, hogy felkészüljenek a caminói zarándokútra. Örül, mert középiskolai barátaival gyakran járnak moziba, szereti a művészfilmeket. Az utóbbi hónapban többször elhívta a szüleit is, nagyon érdekes filmeket láttak, majd elmentek egy különleges teázóba igazi japán zöld teát inni.
6. 19 éves fiú. BMW-vel jár a főiskolára. Gyakran viccelődik azzal, hogy mindent meg lehet venni, még a diplomát is. Bukdácsolva, de befejezte az első évet. Csak a márkákról lehet vele beszélgetni vagy a kondizásról. Nem szoliba jár, hanem elment egy hétre barnulni Kubába. Finom illatfelhővel vonul a folyosón. Fizet egy lánynak, hogy jegyzetelje neki az előadásokat. Ha bent van a főiskolán, csak SMS-ezik, meg villog a cuccaival. A legújabb dzsekijét száz rongyért vette. A büfében fizet a csoporttársainak, bár inkább kínos ez a helyzet, mint gavalléros.